

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav romanistiky

Hana Vítková

Hospodářství, společnost a obchod ve Španělsku
v raném středověku

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.

České Budějovice 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Filozofickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou Univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 4. prosince 2008

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila své poděkování PhDr. Heleně Zbudilové, Ph.D., za její cenné připomínky a ochotu při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	7
1. VYLODĚNÍ ARABŮ NA PYRENEJSKÉM POLOOSTROVĚ	
1.1 Tárikův příchod.....	8
1.2 Vývoj kultury a společnosti.....	9
2. OSMÉ STOLETÍ A ISLAMIZACE SPOLEČNOSTI	
2.1 Křesťanské a muslimské hospodářství.....	10
2.2 Kultura a společnost.....	11
3. DEVÁTÉ STOLETÍ A ZROD HISPANOMUSLIMSKÉ SPOLEČNOSTI	
3.1 Politická a společenská situace.....	12
3.2 Znovuosidlování Pyrenejského poloostrova.....	13
3.3 Vývoj hospodářství.....	15
3.4 Kultura a společnost.....	16
4. DESÁTÉ STOLETÍ A MUSLIMSKÁ PŘEVAHA	
4.1 Politická a společenská situace.....	18
4.1.1 Vývoj muslimské společnosti.....	18
4.1.2 Muslimská centra obchodu.....	20
4.1.3 Vývoj křesťanské společnosti.....	21
4.1.4 Vznik křesťanských měst.....	22
4.2 Vývoj hospodářství.....	23
4.2.1 Muslimská ekonomika.....	23
4.2.2 Křesťanská ekonomika.....	24
4.3 Kultura a společnost.....	25
5. JEDENÁCTÉ STOLETÍ A VZESTUP KŘESŤANSKÝCH KRÁLOVSTVÍ	
5.1 Politická a společenská situace.....	28
5.1.1 Rozdělení obyvatelstva.....	29

5.2 Hospodářský vývoj.....	30
5.2.1 Vznik křesťanské městské ekonomiky.....	30
5.2.2 Vazalské dávky.....	32
5.3 Kultura a společnost.....	35
5.4 Počátek reconquisty.....	36
Závěr.....	37
Resumen.....	38
Přílohy.....	40
Seznam použité literatury a webových stránek.....	45

Anotace

Předmětem bakalářské práce je charakteristika hospodářské a společenské situace ve Španělsku v osmém až jedenáctém století. Cílem je zaměřit se výhradně na systémy obchodování v muslimské a křesťanské části Pyrenejského poloostrova s přihlédnutím k historickým kontextům a stratifikaci španělské společnosti. Jádrem práce zahrnuje charakteristiku muslimské městské ekonomiky a venkovské ekonomiky křesťanských států, zabývá se různými aspekty obchodní činnosti, např. používáním platidel, importním a exportním zbožím, oblíbenými produkty řemeslné výroby a zemědělské oblasti.

Annotation

The object of this thesis is to characterize economic and social situation in Spain in eight and eleventh century. The aim is to intent on commercial systems in muslim and cristianic parts of Iberic peninsula. We have a respekt to historical context for better understanding of this thesis and with outline of medieval society. The gist of this schoolwork includes characterization of muslim urban economic and cristianic rural economic. It engage too in various aspects f.e. using of payment, export and import goods, favourite products of artisan's production and agricultural sphere.

Úvod

„Hospodářství, společnost a obchod ve Španělsku v raném středověku“ je obsáhlé téma, v němž se pokusíme nejen komplexně uchopit nejvýznamnější hospodářskospolečenské a obchodní momenty daného období, ale i vyzdvihnout důležité historické etapy Španělska. Zaměříme se na osmé až jedenácté století, neopomeneme také nepříliš významné „střípky“, které umožňují podat ucelený obraz jedné široké etapy dějin Španělska, jehož odkaz lze nalézt i v dnešní době.

Důležitou roli při výběru tématu bakalářské práce sehrál zájem autorky o dobu raného středověku ve Španělsku, tj. období čtyř století, které bylo plné zajímavých aspektů života španělské společnosti, souvisejících s danou problematikou.

Práce je rozdělena do pěti částí. První část bakalářské práce bude zaměřena na nástin nejvýznamnějších historických událostí na Pyrenejském poloostrově od osmého až do jedenáctého století. Tato úvodní kapitola poslouží k celkovému uvedení do zkoumané problematiky.

Jádro práce bude spočívat v následujících kapitolách. Ve druhé kapitole budou zachyceny podstatné rysy islamizace poloostrova a především zásadní rozdíl mezi muslimským a křesťanským hospodářstvím a způsobem obchodu. Třetí část bude věnována hispanomuslimské společnosti devátého století včetně rozpadu emirátu a dalším událostem, jež ovlivnily všechny sféry tehdejší španělské společnosti a především hospodářské oblasti.

Předmětem analýzy následující kapitoly bude desáté století ve Španělsku, kde nadále převládal silný muslimský vliv, který působil i na vznik křesťanských měst a jejich rozvoj a obchod. Poslední část bude zachycovat vzestup křesťanských království v jedenáctém století, politickou, společenskou, hospodářskou a kulturní situaci dané doby na Pyrenejském poloostrově.

Součástí práce bude vedle závěru a resumé ve španělštině také seznam použité literatury, odkazy na webové stránky a příloha.

1. VYLODĚNÍ ARABŮ NA PYRENEJSKÉM POLOOSTROVĚ

1.1 Táríkův příchod

V roce 711 našeho letopočtu překročil Tárík Ibn Zijád úžinu, která posléze získala zkomolený název po tomto muži Gibraltar (Džebel el Tárík – Táríkova skála)¹. Po jeho vylození se uskutečnila bitva mezi muslimy a Vizigóty u Guadalete, kde byli Vizigóti poraženi. Tato bitva však neznamenala úplné zničení této říše, ale byl to začátek dobývání Pyrenejského poloostrova. Maurové dobyli Iberský poloostrov v průběhu 20. až 30. let. Označení Maurové používáme pro pojmenování muslimů původně obývajících severní Afriku (Arabové a Berbeři), kteří obývali nejen jižní část Španělska a Portugalska od 8. století až do 15. století, ale i území Sahary - Mauretánii, Mali, Alžírsko, Maroko, část Nigeru, Čad, Libyi, také Gibraltar, Kanárské ostrovy nebo Sicílii².

Po Táríkovi v roce 712 přišel Músy Ibn Musajra, arabský místodržící v severní Africe, který dokončil dobytí Vizigótské říše. V roce 732 stanuli muslimové na březích Loiry, kde byli poraženi franským králem Karlem Martelem v bitvě u Poitiers. Po této události se staly Pyreneje jakousi přirozenou hranicí mezi muslimským Španělskem a křesťanskou Evropou.

Jediné místo, kam se muslimové nikdy nedostali, byla astursko – galicijská oblast, známá jako místo odporu snad pro všechny dobyvatele poloostrova. Je třeba zmínit, že v této oblasti se poprvé zrodila myšlenka znovudobytí Španělska, tzv. reconquisty. Podle různých legend založil křesťanské království asturský náčelník Pelayo v letech 718 – 722 n. l.

Příčiny rychlého dobytí Pyrenejského poloostrova jsou různé. Mezi jedny z hlavních příčin patří strukturální slabost monarchie, jako další můžeme zmínit odpor Židů a dalších nepřátel monarchie, kterých v té době nebylo málo.

Muslimové přinesli na poloostrov snad nejvrcholnější období tohoto poloostrova. Křesťané, muslimové a Židé žili ve vzájemném míru, a to mělo dva důvody: křesťané nebyli dostatečně mocensky silní a muslimové vyznávali tolerantní politiku, protože jim *Korán* přikazuje:

„Nebudiž žádného donucování v náboženství“ (*Korán, súra 2, verš 256*)³

„Nepři se s vlastníky Písma, leda způsobem nejvhodnějším“ (29, 45), „vyzývej k pravé víře ... rci ... Bůh naším je i vašim Pánem“ (*Korán, súra 29, verš 45*)⁴

¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Al-Andalus>, (12.3.2008).

² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Maurové>, (17.11.2008).

³ Ubieto Arteta, A. a kol, *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 46.

V roce 749 proběhla v Arabské říši revoluce, kdy vládnoucí dynastie Umajjovců byla svržena příbuzenskou dynastií Abbásovců. Přebírat měl pro tehdejší Španělsko velké politické a kulturní důsledky. Hlavní město říše se přesunulo ze syrského Damašku do perského Bagdádu. Díky tomuto přesunu se stala španělská provincie samostatným islámským státem, emirátem, a Abdurrahmán I. vyhlásil titul emíra dědičným (dříve byl titul emíra udělován damašskými chalífy).

1. 2 Vývoj kultury a společnosti

Jako jeden z důsledků můžeme jmenovat maurskou kulturu, která je jedním z fenoménů patřících pouze ke Španělsku v raném středověku. Byla to jakási podivuhodná směs tří kultur - maurské, křesťanské a židovské.

Centrem moci Abbásovců se stala Córdoba, která byla nejvýznamnějším městem Evropy. V dobových kronikách se píše, že měla více než tisíc budov, paláce, mešity, knihovny, několik stovek veřejných lázní, dlážděné ulice a noční pouliční osvětlení. Kroniky se takto zmiňovaly také o Toledu, Zaragoze, Valencii, Seville atd.

Poloostrov se začal pomalu islamizovat, ale ne arabizovat, což znamenalo, že obyvatelstvo začalo přecházet na islám a nepřijímalo arabské zvyky, ale kulturu jako takovou. Jedinou výjimkou bylo osvojování arabského jazyka.

Konvertujícímu obyvatelstvu se říkalo muladinové. Tento přechod přinášel obyvatelům velké výhody: neplacení daní, které museli platit křesťané a další skupiny, o kterých se Korán nezmiňoval. Křesťanští otroci a nevolníci získali svobodu a šlechtické rody si udržely své výsadní postavení a práva s nimi spojená.

Křesťané obývající muslimské Španělsko se nazývali mozarabové. Měli vlastní soudní, politické a církevní instituce. Pokud nezasahovali do politických otázek, nebyli pronásledováni, museli však platit určité poplatky.

Mudejarové byli muslimové žijící na území křesťanského Španělska. Tato skupina měla naopak značné nevýhody: postrádali právní status, který získali až po kapitulaci Granady. Právní status jim byl opět později odebrán, mudejarové byli násilně pokřtěni a stali se z nich Morickové. Nutno podotknout, že muslimové nikdy nenutili násilím křesťany k přechodu na islám, nechávali to pouze na jejich vlastním rozhodnutí.

---

⁴ Ibidem.

2. OSMÉ STOLETÍ A ISLAMIZACE SPOLEČNOSTI

2.1 Křesťanské a muslimské hospodářství

Španělsko bylo v **osmém století** rozdělené na dvě části: na muslimskou a křesťanskou část. Muslimská zahrnovala téměř všechna důležitá města poloostrova. Do této části se soustředila téměř veškerá ekonomika země, která se vyznačovala pevnou městskou tradicí, prosperujícím hospodářstvím s dostatkem pevné měny a kontrolou evropského trhu se zlatem.

Křesťanská část se nacházela v asturských horách a navarrsko – aragonských Pyrenejích s jediným významným městem Pamplonou. Tato vlhká horská část byla hlavní dobytčářskou a polní oblastí s velmi primitivní, nerozvinutou místní politikou a proto byla místní království chudá a zaostalá.

Obě hospodářství měla velký vliv na obě civilizace. Arabové přinesli na poloostrov mnoho nového jak v oblasti potravin, vymožeností, vědy, vzdělanosti a řemesel, tak i nových slovních výrazů a názvů.

Muslimové bývali spíše obchodníci, vědci a učenci, kteří se stěhovali spíše do měst, a proto svou dobytou půdu pronajímali původním majitelům za roční nájem, který se tehdy nazýval pachtovné. Zrušili právní dělení Římanů na provincie a zavedli dělení na kraje. Odtud jim plynuly finanční prostředky ve formě daní a veřejného darování majetku. Také používali jako platidlo mince. První španělská muslimská mince byla podle tzv. muslimského typu, konkrétně jde o zlatý dinár, ražený damašským chalífou. Po příchodu Abdurrahmána I. se mince přizpůsobily římskému systému měř a vah, který se stal základem evropské soustavy měř a vah.

Je třeba podotknout, že křesťanské primitivní hospodářství mince nevyužívalo jako platidlo, ale sloužily mu pouze k cenovému odhadu. Novodobá civilizace rozvíjela hospodářství, zatímco na starších základech bylo rozvíjeno především zemědělství. Začal se pěstovat především olivovník, svatojánský chleba, obilí, rýže, baklažány a v nižších polohách citrusové plody. Také se začalo s výstavbou systému zavlažovacích kanálů, díky kterému se mohly pěstovat nové plodiny.

Další zavádění nových vymožeností se používalo v oblasti dolování. Rozvoj zaznamenala také výroba spotřebního zboží. Vyrábělo se jak z domácích surovin (hedvábí, kůže, keramika, vlna), tak i ze surovin dovezených z východu (vonné oleje, koření, šperky, kašmír).⁵

Výroba předmětů ze stříbra, mědi, železa, skla a křišťálu byla také velmi důležitá. Pomalu začal vzkvétat obchod s feudálně křesťanskou Evropou a islámským východem. Díky tomuto rozkvětu převýšil Al – Andalus⁶ severní státy a začal se svou vyspělostí přibližovat muslimským zemím.

2.2 Kultura a společnost

Muslimští Arabové předali hodně ze svých cestovatelských a obchodních zkušeností. S jejich příchodem došlo k rozvoji nových oblastí vědy, které v té době byly pro ostatní Evropany zcela neznámé, např. matematika, astrologie a numerologie. Evropané převzali od muslimů indický číselný systém.

K rozvoji došlo také v oblasti architektury a nových stylů v oblasti stavebnictví, např. užívání mozaikového umění a kachliček při výstavbě paláců a chrámů.

Muslimský způsob života ovlivnil západoevropské země, a ty poté začaly přejímat názvy institucí, potravin, plodin, rostlin, termíny z matematiky, alchymie, astronomie, literatury, her a zábavy, vojenství, námořnictví a obchodu. Jako příklady slov si můžeme uvést: *alcazár* (zámek), *alcalde* (starosta), *aduana* (celnice), *arroz* (rýže), *ajedrez* (šachy). Některé výrazy se dostaly přes jiné jazyky až do českého jazyka, jsou to např. cukr, šafrán, pomeranč, špenát atd.⁷

Je třeba podotknout, že vrstvu vzdělaných obyvatel v křesťanských královstvích (Kastilie a León) a hrabstvích (Navarra a Barcelona) tvořili především muslimové a Židé. Byli to hlavně stavitelé, lékaři, řemeslníci i hudebníci.

Španělsko bylo již od dob Římanů považováno za úrodnou zemi a vyzdvihovalo mnoha kronikáři. Mezi nejznámější patří úryvek z kroniky Al – Himrájho:

---

⁵ Polišínský, J., Barteček, I., *Dějiny Iberského poloostrova (do přelomu 19. a 20. století)*, Univerzita Palackého, Olomouc 2002, s. 54.

⁶ Maury ovládaná část Pyrenejského poloostrova, zasahovala až po Pyrenejské pohoří, viz <http://cs.wikipedia.org/wiki/Al-Andalus>, (12.3.2008).

⁷ Polišínský, J., Barteček, I., *Dějiny Iberského poloostrova (do přelomu 19. a 20. století)*, Univerzita Palackého, Olomouc 2002, s. 55.

„Al – Andalus se podobá Sýrii svou plodností a čistým vzduchem, je jako Jemen svým mírným podnebím, je jako Indie svými vonnými rostlinami a jemností svých výrobků, jako Al – Ahwáz rozsahem svých finančních výnosů, jako Čína svými doly na drahé kameny, jako Aden výtěžky získanými na pobřeží, je to výtečná úrodná země, jež plodí hojnost ovoce. Její bohatství je nesmírné. Je tam veliký počet měst i významných sídel. Jsou tam rovněž žíly zlata, stříbra, mědi, olova, železa, rtuti, lazuritu, kamence, kalamínu, zelené skalice a bílé hlínky.“⁸

Skutečnost je však zcela odlišná. Pouhých deset procent rozlohy představuje úrodnou půdu, čtyřicet procent tvoří průměrně obdělávanou půdu, třicet pět procent jsou jen málo výnosné oblasti a na deseti procentech se rozkládají holé skály. Teplotní rozdíly mnohdy přesahují až padesát stupňů. V mnoha oblastech spadne pouhých dvě stě milimetrů srážek (pro porovnání - ve Francii spadne až osm set milimetrů srážek). Vysoké hory nejen způsobují srážkový stín, ale znemožňují i využívání toků řek, což způsobuje, že velké části poloostrova se nedostává potřebná vlaha.

3. DEVÁTÉ STOLETÍ A ZROD HISPANOMUSLIMSKÉ SPOLEČNOSTI

3.1 Politická a společenská situace

Deváté století se vyznačovalo velkým množstvím změn, k nimž došlo ve všech oblastech života. Vládce Abdurrahmán I., který se v osmém století odtrhl od Arabské říše a založil vlastní emirát, považoval Španělsko za vlastní. Na druhou stranu jeho potomci se chtěli přiblížit Dálnému východu a začali zemi a její zvyky přetvářet podle orientálního stylu. Byla to reakce na to, že se díky Abdurrahmánovi I. nemohli vrátit do země svého původu a ani se nemohli přestěhovat do Bagdádu a Damašku.

V devátém století se začala tehdejší společnost podobat spíše společnosti orientálního typu, se všemi jejími tradicemi, zvyky atd. Největší vliv na tehdejší kulturu měl básník Zirjád. Přišel z Dálného východu a ovlivnil život na poloostrově zavedením orientálních zvyků. Žil 35 let v paláci emíra Abdurrahmána II., toto období mělo největší vliv na tehdejší společnost, především na vládnoucí jednotku, která vždy udávala směr v kultuře života. Brzy tyto zvyky

---

⁸ Ubieto Arteta, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 50.

přijali jak bohatí hodnostáři, tak i chudí spoluobčané. Zirjád přinesl na ostrov novinky např. v oblasti stolování, orientální recepty, trend zkrášlování a módy. Díky tomuto vlivu došlo i k obrodě kultury.

Emír vysílal poselstva do Iráku, aby mu přivážela knihy z oborů indické astronomie, medicíny, filosofie a okultních věd. Pyrenejský poloostrov byl v tehdejší době také dosti osidlovaný blízkovýchodními učenici, kteří s sebou přinášeli spousty nových poznatků a vědomostí. Hlavním důvodem bylo, že Španělsko bylo volnomyšlenkářské a nebránilo se novým vynálezům a teoriím.

Deváté století se vyznačovalo množstvím vzpour a revolt mezi emíry navzájem i mezi Araby a křesťany. Tyto vzpoury ovlivnily především křesťany. Ti se začali více stěhovat na muslimské území, kde následně docházelo ke zvyšování hnutí křesťanského odboje. Také emírové navazovali spojenecké styky s křesťanskými panovníky, aby se mohli odtrhnout od Córdobaského emirátu.

Zvláštěností této doby je skutečnost, že v tomto století přešlo nejvíce křesťanů k muslimské víře. Mozarabové viděli v životním stylu muslimů jistou jednoduchost a volnost, např. pořizovali si harém, dostávali lepší pracovní pozice ve vojsku a ve státní správě.

Vlivem konvertování křesťanů na islám se zvedla vlna odboje ze strany křesťanů vůči muslimům. Opatové a kněží kázali proti Mohamedovi a psali knihy, ve kterých dokazovali, že Mohamedovo učení je nepravé a falešné. Následkem této revolty emírové zpřísnili svobodu vyznávání jiných církví, a ten, kdo se veřejně vzdal Mohameda či jej hanobil, byl perzekuován, vězněn nebo zabit mučednickou smrtí. Někteří emírové přešli i na donucovací politiku a mozarabové začali masově přecházet na islám. To však způsobilo pravý opak, tj. upevnění víry a upevnění vztahů mezi křesťany.

3.2 Znovuosidlování Pyrenejského poloostrova

V devátém století se setkáváme s významným jevem. Křesťané začali znovu nebo nově obydlovat různé části Španělska. Osidlovala se především část mezi křesťanskými královstvími a muslimskými emiráty. Je třeba podotknout, že znovuobydlení těchto částí nikoho příliš nepřitahovalo, a proto králové, biskupové a emírové museli přijímat takové kroky, které by usnadnily tento proces (např. opevnění komunikací vedoucích z Córdoba do Asturie a posílání biskupů, aby řídili duchovní život „nově příchozích oveček“).

Nejvíce osidlované části byly hlavně Kastilie a Galicie. Kastilská oblast se vyznačovala svou vzpurností, a proto lákala především skupinu lidí s bojovným duchem. Na druhou stranu Galicie byla vždy poklidná oblast, která naopak přitahovala zbožné obyvatel. Z těchto severních oblastí se později lidé stěhovali do jižních částí. Postup jim usnadnily občanské války v Al – Andalusu. Tyto války byly vedeny mezi arabskými umajjovskými vládci, Berbery ze severní Afriky a křesťanským římsko – vizigótským obyvatelstvem.

Křesťané osidlovali města, která vznikla už v dobách Římanů. Křesťané s sebou přinesli i svůj způsob hospodářství, dobytčářství. Sice se stěhovali do měst, ale městské hospodářství se zde začalo objevovat později. Města měla podobu spíše větších vesnic s převahou dobytčářského a rolnického způsobu života.

Osidlování půdy mělo svá pravidla. Podle germánských zvyklostí vlastnil král všechnu neobdělávanou půdu. Panovník povolil nebo toleroval, aby si jeho poddaní zabrali určitou část půdy a ty části půdy, které byly neobydlené a neobdělávané, mohli lidé zabírat bez dovolení, protože takto nebránili ve výkonu práv panovníka.

Způsob znovuoobydlování se nazýval *presura* nebo *apresio*, vysvětlujeme jej následujícím způsobem:

„Získat do vlastnictví neobdělávanou půdu od krále nebo jeho zástupců tím, že ji dotyčný zoral nebo obdělal. Stačilo, aby skupina osídlenců ze severu našla pás země s vodou, usadila se tam a začala volnou půdu obdělávat. Jinde osídlenci vztyčili královský praporec, troubili na roh a přitom objížděli pozemek, který se chystali obdělávat“.⁹

V důsledku tohoto faktu se vytvořila skupina obyvatel, která chránila svou půdu proti muslimům.

Osidlování bylo v každé části poloostrova různé. Někde žili křesťané s muslimy ve vzájemném souladu, tím vznikala mnohdy i smíšená manželství těchto dvou skupin různého vyznání.

Na druhé straně na území Kastilie, Leónu a Portugalska se usadili křesťané na místech, kde před nimi nikdo jiný nežil. Křesťané zde žili bez toho, aby znali muslimské náboženství. Tento fakt také ovlivnil myšlenku vytvoření inkvizice.

---

⁹ Ubieto Arteta, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 77.

3.3 Vývoj hospodářství

Až do jedenáctého století bylo využití muslimských a mozarabských vesničanů jako pracovní síly jedním ze základů státního financování a příjmů aristokracie Al – Andalusu. Systém produkce byl extenzivního typu:

„Je to typ živočišné výroby, který se dělí na kočovný, polokočovný nebo transhumánní (pravidelný přesun dobytka mezi horami a nížinami).“¹⁰

Zato muslimské obyvatelstvo zavedlo intenzivní hospodářství:

„Je to typ živočišného hospodářství, nebo je to doplňkové odvětví pěstování průmyslových plodin. Znamená to, že dobytek se chová podle alpského typu (skot se vyžene do hor, kde zůstává na jedné pastvě až do zimy, poté je ustájen), intenzivního stájového chovu (dobytek se pěstuje pouze ve stájích, bez přístupu do výběhů) nebo stájového chovu (možnost přístupu dobytek do ohrady). Ve významu pěstování plodin to znamená, že plodiny jsou neustále pěstovány na stejné obdělávané půdě.“¹¹

Muslimové přizpůsobili kapacitu pěstování plodin různým přírodním podmínkám, jako byl srážkový úhrn a tvar povrchu. Po zvážení těchto podmínek se rozhodovali, zda vystaví zavlažovací kanály. Začaly se pěstovat plodiny, které byly pro obyvatele poloostrova zatím neznámé, např. bavlna, len, citron, šafrán a morušovník, na kterém se pěstovala larva bource morušového pro výrobu hedvábí.

Arabové proslavili také různá odvětví průmyslu po celé Evropě (např. textilní, zbrojařský, keramický, kožedělný a sklářský).¹²

Další významná událost, která ovlivnila deváté století, byl vpád normanských mořeplavců na Pyrenejský poloostrov. Normané připruli proti proudu řek a začali dobývat bohatá města jako např. Pamplonu, Sevillu a Algercias. Dobyť Sevilly bylo klíčovou událostí, která rozpoutala vlnu odboje proti Normanům.

Emír Abdurrahmán II. nakonec potlačil drancování mořeplavců a přijal určitá opatření, která měla nadobro zabránit nájezdům vedeným z řek a moří. Nejdůležitější opatření byla výstavba loděnic v Seville a Carmoně. Tento krok významně pozvedl ekonomiku poloostrova,

---

¹⁰ <http://vam.no9.cz/škola/upraveny.rtf>, (12.3. 2008).

¹¹ Ibidem, (12.3. 2008).

¹² Černý, J., Mohaplová, A., Chalupa, J., *España, geografía, historia, arte*, Univerzita Palackého, Olomouc 2000, s. 18.

protože výstavba lodí se stala hlavním hospodářským odvětvím tohoto století. Díky této skutečnosti vzniklo, zbohatlo a vzkvétalo mnoho měst. Z této doby máme také první zmínky o hispanomuslimském loďstvu. I zde spolupracovali křesťané a muslimové ve vzájemné shodě.

3.4 Kultura a společnost

Muslimové začali s výstavbami hradeb a pevností, které se dochovaly až dodnes, např. v Tarragoně nebo v Granadě. Pevnosti se využívaly k náboženskému rozjímání a vojenským výcvikům. Výstavba hradeb zaměstnávala velké množství obyvatel v devátém století, protože hradby se stavěly na obranu snad každého města. Díky tomu lidé zákonitě bohatli a zvyšovali tak svou životní úroveň. Je třeba uvést, že tato doba byla pro obyvatele Al – Andalusu a křesťanských království jednou z nejplodnějších.

Společnost tohoto století byla velmi rozdílná. Převládaly skupiny Berberů a Arabů, poté přišli i Peršané a Syřané. Otroci pocházeli především ze severních zemí, byli to Frankové, Germáni, Lombardové... Zvláštní skupinu tvořili Židé, jejich společenská hierarchie tvořila jakýsi „stát ve státě“ (měli své vlastní správní a soudní uspořádání).

Muslimská společnost se skládala z několika skupin. Na špičce hierarchie stál panovník, za ním následovali jeho příbuzní, nejvyšší funkcionáři, vlivní obchodníci a intelektuálové. Nejnižší vrstvu obyvatel tvořili rolníci, umělci a malí arabští obchodníci.¹³

Lékařství, astronomie a filosofie byly vědy, kterým se dostalo v devátém století největšího rozvoje. Většina poznatků o těchto vědách měla své kořeny na Dálném východě, dále se pak šířily z Córdoba a Toledo, tehdejších center vzdělanosti, až do severní Evropy.

V oblasti architektury a umění nastal opět rozvoj. Výstavba náboženských mozarabských staveb byla pro tuto dobu typická. Byly to především kláštery, kostely a chrámy (kostel svatého Juliána v Oviedu, chrám svatého Petra v Barceloně, klášter Alan v Ribagorze). To dokazuje, že nejbohatší vrstvou bylo duchovenstvo. Většina těchto staveb byla později přestavěna. Nyní existuje jen málo dochovaných hmotných i nehmotných pramenů o mozarabské kultuře.

---

¹³ Černý, J., Mohaplová, A., Chalupa, J., *España, geografía, historia, arte*, Univerzita Palackého, Olomouc 2000, s. 18.

Dalším přínosem jsou překlady, které začaly být aktuální koncem devátého století. Staly se jedním z obchodních artiklů, které byly ceněné po celém světě, protože se překládalo do mnoha jazyků. Díla se získávala obchodováním především s Byzantskou říší, ale také s evropskými králi. Knihy byly také pokládány za válečné sankce. To znamenalo, že byly např. vyměňovány za zajatce. Později je začali skupovat i bohatí obchodníci, důvěrníci chalífů nebo jejich sluhové, protože v nich viděli velký potenciál a byli za ně schopni platit velkým množstvím zlata.

V devátém století zatím neexistovaly překladatelské školy, jejich vznik můžeme datovat až ve století desátém. První překladatelé pocházeli z Řecka, Persie či Sýrie a byli nájímáni arabskými chalífy a emíry. Podmínkou jejich přijetí do služby bylo perfektní ovládnutí jak psané, tak i mluvené arabštiny. Kdyby nesplňovali tyto předpoklady, nemuseli by správně vyložit daný text a smysl by mohl být zcela změněn. Později se stalo překladatelství privilegiem určitých rodin arabských učenců a dědilo se z generace na generaci. Překládaly se hlavně texty z řečtiny, sanskrtu, syrštiny a helénštiny. První překládané rukopisy byly věnované hlavně exaktním vědám, např. metafyzice, matematice a lékařství. Později se začaly překládat i filosofické texty, různé verše, básně nebo eposy. Jako nejznámější překlady můžeme jmenovat například: Vergiliovy verše, Homérovy básně, Aristotelova a Platónova díla atd.

Alfons II., asturský král, provedl v devátém století významný krok - odkryl domnělé pozůstatky apoštola Jakuba.¹⁴ Na tomto místě nechal vzniknout město Santiago de Compostela. Město se později stalo hlavním poutním místem všech křesťanů a zůstalo jím až dodnes. Díky objevu těchto pozůstatků sem plynuly davy lidí, které s sebou přinesly i obchodní potenciál. Mnozí z nich se zde usazovali a začali obdělávat půdu, někteří si otevřeli krám a tak vzrůstala infrastruktura dané oblasti.

Dalšími významnými událostmi devátého století bylo založení několika měst: Murcie (dříve mělo arabský název Mursíja) v roce 831 n. l., Madridu (dříve arabský název Madžrít) a Léridy (dříve arabský název Lárída) v roce 852 n. l.¹⁵. Výstavba měst znamenala, že se vyspělé muslimské hospodářství začalo přibližovat křesťanským královstvím.

---

¹⁴ Černý, J., Mohaplová, A., Chalupa, J., *España, geografía, historia, arte*, Univerzita Palackého, Olomouc 2000, s. 18.

¹⁵ Kaufman, H., *Maurové a Evropa*, Panorama, Praha 1982, s. 173 – 174.

4. DESÁTÉ STOLETÍ A MUSLIMSKÁ PŘEVAHA

4.1 Politická a společenská situace

Desáté století bylo charakteristické bouřlivými událostmi, které se odehrály ve všech oblastech života na Pyrenejském poloostrově. Bylo to hlavně dobývání Abdurrahmána III., který se pokusil získat řadu významných měst jako bylo Toledo, Sevilla, Murcie, Alicante... Nakonec se mu povedlo sjednotit všechna města Al – Andalusu a prohlásit se jediným chalífou. Tento krok rozbil právní řád chalífátu, který předpokládal, že jediný chalífa z rodu Abbásovců má sídlo v Bagdádu. Abdurrahmán III. se prohlásil jediným duchovním i politickým vůdcem poloostrovních i severoafrických muslimů. Nástupce byl volen z obrovského množství potomstva předchozího chalífy.

Ostatní emírové se během celého století bouřili, a to mělo za následek, že začali hledat pomoc u křesťanských panovníků, např. u franského krále Ludvíka I. Pobožného nebo u barcelonského hraběte Guifreda I. Chlupatého.

Tyto boje byly důležité i pro křesťanské obyvatelstvo, protože díky nim pomalu slábla moc emírů a hranice muslimských a křesťanských států byly oslabeny, což způsobilo v jedenáctém století snazší výboje křesťanů na území Al – Andalusu.

4.1.1 Vývoj muslimské společnosti

Na začátku vládnutí měl Abdurrahmán III. obrovskou moc. Mohl rozhodovat o tom, jaký panovník bude vládnout v určitém království nebo pořádal neustálé nájezdy na jejich území. Toto chování si mohl dovolit jen díky tomu, že v desátém století byla velká převaha muslimů na poloostrově a bída v astursko – leónské oblasti. Muslimové měli nejvyspělejší a nejlidnatější města Evropy v raném středověku a s tím souvisí i jejich politické a společenské uspořádání:

„Chalífa byl dědičnou hlavou vlády, nejvyšším soudcem a vrchním velitelem vojska. Proto byla Córdoba výrazně administrativním městem centralistického typu. Moc měl v rukou chalífa, který byl nejvyšší autoritou obce věřících. Uděloval a odebíral funkce, kdy chtěl a komu chtěl, bez ohledu na původ nebo náboženství.“¹⁶

---

¹⁶ Ubieto Arteta, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 90.

Z toho vyplývalo, že jakoukoliv funkci mohl vykonávat jak křesťan, tak i Žid či Berber... Chalífův zástupce ve věcech správních byl komoří (*hádžib*), ten měl také funkci starat se o vybírání daní, ty se platily podle ustanovení *Koránu*:

„Příjmy státní pokladny byly odlišeny od vlastních příjmů chalífy. První se dělily na tři stejné části: jedna sloužila k udržování armády, další k výstavbě veřejně prospěšných nebo strategicky významných staveb a o třetí díl se zvyšovaly státní rezervy. Z chalífových soukromých příjmů se hradila údržba náboženských nebo veřejně prospěšných budov a dobročinných institucí.“¹⁷

Další významné postavení náleželo soudcům (*kudát*, sg. *kádí*), kteří byli dosazováni do funkce chalífou. Tito muži museli splňovat dané náležitosti: vysoké právnické vzdělání, hluboké vědomosti o morálce, bezúhonnost, laskavost a prostý život. Kompetence všech soudců byly ekvivalentní. Nezasahovali však do rozepří mezi křesťany a Židy, pokud ve sporu nefiguroval ani jeden muslim, ti měli vlastní soudní systém.

Jedinou výjimkou byl córdobský soudce, protože jeho kompetence zahrnovaly i vedení páteční modlitby a byl finální instancí ve sporech týkajících se závětí, nadací, rozvodů, vyhlašování interdiktů, dělení pozůstalostí, dědictví a spravování majetku sirotků.¹⁸ Další povolání v Al – Andalusu byla: zmocněnec pro pozůstalosti (*sáhib al – mawárit*), zmocněnec pro trhy (*sáhib as – súk*), nejvyšší městský úředník (*sáhib al – madína*) a velitel policie (*sáhib aš- šurta*). Tato povolání později přebrali i křesťané a my se s nimi můžeme setkávat v trochu jiné podobě i v dnešní době.

V desátém století se muslimská říše členila na kraje a marky (příhraniční oblasti s hlavními městy: Zaragoza, Toledo, Coimbra...). Z tohoto rozdělení vyplývala i určitá povolání např. správce kraje (*wálí*), byl vybírán chalífou z příslušníků nejvýznamnějšího rodu místních obyvatel a generál (*sáhib ath – thaghr*), který byl pověřen dohledem nad určitou markou.

Nesmíme opomenout ani pracovníky v armádě, kteří byli pro tehdejší dobu zcela nepostradatelní. Hlavní jádro tvořili žoldněři a vojáci z povolání, kteří byli pravidelně vypláceni. Když bylo zapotřebí jít do boje, přidávali se k žoldněřům dobrovolníci a všichni, kteří měli brannou povinnost. Také tito vojáci byli vypláceni. Je však známo, že Arabové nebývali tehdy dobrými bojovníky.

---

¹⁷ Ubieto Arteta, A. a kol., *Ciclos económicos en la Edad Media española*, Anubar Ediciones, Valencia 1969, s. 56.

¹⁸ Ubieto Arteta, A a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 91.

Proto Almanzor provedl určité změny ve vojenských seskupeních. Ta čítala na pět tisíc mužů. Pokud bylo možno, nechal v každém seskupení obsáhnout všechny kmeny, tzn. všechny národnosti žijící v Al – Andalusu: Araby, Berbery, křesťany, Židy... Další změnou bylo najímání žoldnérů a dobrovolníků především ze severní Afriky. Žoldnéři byli nazýváni *murtazika*, dostávali pevný plat neboli žold a určitou část válečné kořisti. Dobrovolníci byli najímáni většinou na letní výpravy, dostávali menší část kořisti a odměny v naturáliích.

4.1.2 Muslimská centra obchodu

Velkým znakem muslimské kultury byla i jejich města. Měla nejvíce obyvatel a měla velice vyspělou infrastrukturu. Jako příklad si můžeme uvést Córdoba, která v desátém století čítala na sto tisíc obyvatel, podle dobových kronikářů zde žil koncem tohoto století až jeden milion obyvatel. Počtem obyvatel předčila všechna města v západní Evropě a stala se velkou konkurencí Damašku, Bagdádu a Cařihradu.

Město bylo postaveno na starším římském základě, bohužel půdorys typický pro římská města se zde nedochoval, ale zato se dochoval půdorys měst arabských s nepravidelnými uličkami a velkým množstvím slepých ulic.

Centrem města byl emírův / chalífův palác, tzv. *al – kasr*, dnes známe tento název pro obydlí panovníka ve zkomolenině jako *alcázar* (známe i z jiných měst, např. Segovie). V těsné blízkosti *alcázaru* se nacházela i mešita, která byla zvětšována vzhledem k růstu obyvatel města, a nejvýznamnější tržnice. Celému areálu se tehdy říkalo *medína*.

Koncem desátého století při sčítání lidu bylo zjištěno, že se ve městě nachází šedesát tisíc tři sta domů obývaných vysokými hodnostáři, dvě stě třináct tisíc sedmdesát sedm domů obývaných ostatními lidmi, osmdesát tisíc čtyři sta padesát pět obchodů či dílen, hostinských zařízení nebo pronajatých či soukromých obytných zařízení.¹⁹ Je třeba zdůraznit, že žádná města západní křesťanské Evropy nečítala ani setinu z počtu córdobských obytných sídel a ani tisícinu z počtu krámků a dílen.

Arabská města a uličky jsou známé svou křivolakostí a nahuštěním domů. Neexistovala žádná tržiště. Trhy (*súky*) se konaly v určitých ulicích, podle toho jací řemeslníci je obývali, např. pekaři, hrnčíři, koželuzi, ovocnáři, zelináři... Některé trhy se konaly celoročně, např. pekařský, a jiné pouze v určitém ročním období, např. bylinkářský či ovocnářský.

---

¹⁹ Ubieto Arteta, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 81.

4.1.3 Vývoj křesťanské společnosti

Křesťanská zřízení byla odlišná od muslimských, ale základ měla stejný. Křesťanské oblasti se rozdělovaly na dvě části, na Pamplonské království a pyrenejskou oblast.

Nejvyšší představený Pamplonského království byl král (*rex*), titul se předával z otce na nejstaršího právoplatně uznaného syna. Král měl jakýsi poradní sbor (*curia real*), tento vzor přejal panovník od franských králů. Mezi funkce poradního sboru patřily: nosič králova meče a zástupce krále ve vedení vojska (*armingier*), šéf palácové správy (*mayordomo*), hlídač cenností (*thesaurarius*), číšník (*scanciano / pincerna*), komoří (*cubicularius*)²⁰.

Také Pamplona měla své vojsko, které začalo jako první znovudobývat muslimská území poloostrova. Království se dělilo na správní celky, které se nazývaly *honores* a veškerou kompetenci nad jejich správou držel tzv. *tenente*.

V pyrenejské oblasti, nacházející se mezi Aragónem a Geronou, byla vládnoucí třídou hrabata. Některá se titulovala také jako markýzové a byli to představitelé pohraničních marek. Ostatní hrabata měla ve zvyku titulovat se „*comes Dei gratis a principes, dux citerioris Hispaniae*“, v překladu to znamenalo přibližně: z boží vůle král a velitel. Byly dvě možnosti, jak se člověk mohl dostat mezi vládnoucí třídu, a tudíž získat titul hrabě: buď byl jmenován franskými králi, nebo byl jejich přímý potomek (později se stal titul dědičným). Pyrenejská oblast přímo podléhala Franskému království. Až koncem desátého století se hrabství osamostatnila.

Správní řízení se dělilo na obvody s hradem, kde nejvyšší moc měl hrabě. Jeho přímým zástupcem byl místopředseda (*vicarius*), jeho kompetence se nacházely v oblasti administrativní a obranné. Jeho pomocníci byli tzv. *homines*.

Funkce soudců však stála na jiných základech, na rozdíl od muslimských, především na zvykových právech. Jako všechny politické celky desátého století tak i pyrenejská oblast měla své vojsko. Branná povinnost byla obligatorní pro všechny muže, kteří uměli ovládat zbraně.

Další významnou křesťanskou oblastí bylo Astursko – leónské království. Hlavou monarchie byl král, který se nazýval *rex* (stejně jako v Pamplonském království) nebo *princes*. Veškeré bohatství země náleželo králi. Správní oblasti se dělily na *mandaciones* a hrabství. Nejvyšší postavení měla hrabata. Jejich podřízení byli *sudí / merino*. Jejich funkce se

---

²⁰ Ibid., s. 92.

nacházely v oblastech soudnictví, hospodářství, správní moci a vojenství. Astursko – leónské království později převzalo již zavedený model v pamplonské oblasti - *curia real*.

Soudnictví se provozovalo nejzákladnějším způsobem. Soudci vykládali právo podle své vlastní vůle, zvykového práva nebo podle vizigótského zákoníku *Lex Visigothorum Vulgata*. Vojsko mělo podobné složení jako v pyrenejské oblasti. Do bitvy šli všichni muži, kteří uměli používat zbraně. Jejich vrchním velitelem byl král a jeho pomocníci byli štítonoš (*armingier*) a praporečník (*alféres*).

4.1.4 Vznik křesťanských měst

Křesťanská města byla v tomto století skoro neznámá. Města byla z velké části neosídlená, např. León, Astorga a Lugo, nebo z nich byli muslimové násilně vystěhováni. To způsobilo odliv obchodu a z měst se opět staly větší vesnice (např. z Barcelony, Pamplony a Gerony).

Města byla vystavěna na starších římských základech. Křesťané na rozdíl od muslimů dodržovali jejich geometrické rozdělení (kolmé protínající se ulice, jejichž průsečík byl centrem města). Jedinou výjimkou bylo Oviedo, které bylo zcela nově vystavěné.

Dále se stavěla městečka na strategických pozicích (na kopcích nebo na soutocích řek) a byla obehnaná hradbami. Na nejvýše položeném místě stála pevnost nebo kostel a všechny ulice směřovaly k tomuto bodu. Zvláštností bylo, že města nemívávala hřbitovy ani náměstí. Lidé byli ukládáni k věčnému odpočinku dovnitř kostelů.

I když se křesťané stěhovali do měst, jejich organizace byla vesnického typu, většina obyvatel byli zemědělci a dobytkaři. Obchod se uskutečňoval v pravidelných intervalech, protože se zde krámy nacházely jen výjimečně, např. León měl pouhých sedm tisíc obyvatel a existovalo zde pouhých šest krámků.²¹ Když tato čísla porovnáme s Córdobou, připadají nám tato města spíše jako vesnice. Nutno podotknout, že velikost Leónu byla zcela běžná v raně středověké Evropě.

Velikost měst a sociální uspořádání významně ovlivnily hospodářství desátého století. Díky nim můžeme pochopit způsob a rozvoj obchodu ve středověké společnosti.

---

²¹ Ubieto Arteta, A., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s.83.

4.2 Vývoj hospodářství

4.2.1 Muslimská ekonomika

Podstatu muslimské ekonomiky desátého století tvořil obchod mezi městem a venkovem, poloostrovem a zámořskými oblastmi nebo blízkými ostrovy. Obchod vedený po moři se uskutečňoval se zeměmi severní Afriky a Blízkého východu. Zahraniční obchod také probíhal se střední Evropou, ale po obchodních stezkách. Na souši se putovalo po cestách dlážděných kamenem. Všechny se spojovaly v hlavním městě Córdobě.

Do severní Afriky byly exportovány tkaniny, olej a zbraně. Naopak ze Súdánu bylo importováno především zlato. Na Blízký východ bylo vyváženo zlato a olej, které byly směňovány za koření, hedvábí a luxusní zboží. Nejvýznamnějším vývozním artiklem střední Evropy byli otroci, za které muslimové platili zlatem a stříbrem.

V desátém století patřil obchod s otroky mezi nejvýznamnější. Pro příklad si uvedeme počet otroků, kteří obývali palác Abdurrahmána III.:

„Nacházelo se tam tři tisíce sedm set padesát otroků a šest tisíc tři sta žen v harému. Otroci byli většinou bílé rasy, ze střední či východní Evropy.

Nejdůležitější cesta vedoucí do Španělska začínala v Praze. Vedla přes Německo, kde se v Koblenzi platily čtyři dináry jako daň za hlavu, a končila v Barceloně a Pamploně, kde fungovala školící zařízení a dokonce i zařízení připravující eunuchy. Zde se otroci prodávali a potom převáželi do muslimského Španělska.“²²

Nejvíce dovážených otroků pocházelo ze slovanských zemí, odtud pochází i španělský název pro otroky. Původně se otrok nazýval *eslavo* a později se slovo zkomolilo do podoby *esclavo*, a tak zůstalo až do dnešní doby. Každý otrok byl ceněn podle jiných měřítek: rasy, pohlaví, učenlivosti, dovedností... (např. černý otrok se prodával přibližně za dvě stě dirhamů, naopak bílá zpěvačka byla prodána na začátku desátého století za čtrnáct tisíc dinárů). Obchod s otroky byl především výsadou Židů, kteří dokonce prodávali příručky kupujícím „jak si správně vybrat svého otroka“, a naopak otrokům „jak se chovat, aby si je vybral pán dle jejich představ“²³. Postavení otroků bylo za vlády muslimů velice dobré. Otroci se stávali i rádci svých pánů, to dokazuje, že se k nim obyvatelé Al – Andalusu chovali jako k rovnocenným.

²² Ubieta Arteta, A., *Ciclos económicos en la Edad Media*, Anubar Ediciones, Valencia 1969, s. 61.

²³ *Ibid.*, s. 62.

Hlavním exportním artiklem muslimského Španělska bylo zlato a stříbro. Bylo většinou vyváženo do západní Evropy, kde se z něj vyráběly mince. Evropské mincovnictví bylo ovlivňováno muslimským. Pokud se začaly razit muslimské mince s jinou váhou zlata, Evropané se přizpůsobili, aby váha každé mince byla stejná. Muslimská mince se nazývala dinár a vyráběla se ze zlata, naopak dirham se vyráběl ze stříbra.

Významným hospodářským odvětvím byla řemeslná výroba. Většina názvů těchto řemesel byla převzata z arabštiny, protože byla pro obyvatele poloostrova před příchodem Arabů v podstatě neznámá, např. hrnčířství (*alfarería*), sedlářství (*guarnicionería*), výroba gagátových předmětů²⁴ (*azabachería*), výroba předmětů ze slonoviny (*marfilería*) a voňavkářství (*perfumería*).

Velkým pokrokem prošla i těžba rtuti, textilní výroba, vlnářství, využití lnu a konopí, hedvábnictví, výroba koberců a usní, používání papíru a využití skla. Barvíři začali používat odstíny červené barvy, které vyráběli z červce nopálového nebo z mořeny barvířské²⁵, odstíny modré barvy, ty získávali z borytu barvířského²⁶ a další.

4.2.2 Křesťanská ekonomika

Rozvojem prošlo i zemědělství. Nejrozvinutější bylo pěstování lnu, konopí, mandloní, fíkovníků, citronovníku a olivovníku. Dobytkářství bylo zaměřeno hlavně na chov koní, kteří byli významným válečným prostředkem. Rozšířil se také chov oslů a holubů.

Křesťanské hospodářství se dělilo na dva typy podle oblastí: astursko – leónské a pyrenejské. Astursko - leónská oblast byla velice zaostalá. O tom svědčí i fakt, že se zde ani nevyráběly mince. Zboží sice bylo oceněno, ale platilo se buď v naturáliích nebo neraženým stříbrem. Tamní obchod téměř nefungoval, protože vesnice byly vedeny k tomu, aby si zcela vystačily ve všech směrech života. Směna existovala pouze mezi vesnicemi navzájem, krámy zde neexistovaly. Až koncem desátého století se začaly objevovat první mince, které razili králové Leónu. Prvním z nich byl Bermudo II. (vládl v letech 984 – 999). Mince z této doby se bohužel nedochovaly.

---

²⁴ Černá houževnatá lesklá hmota lasturovitého lomu, používá se k výrobě smutečních šperků (viz:<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/120450-gagat>, 10.4.2008).

²⁵ Barvířská rostlina, z čeledi mořenovitých, používá se při výrobě přírodních barev, (viz:<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/mořena-barvířská>, 10.4.2008) .

²⁶ Barvířská rostlina, používá se při výrobě přírodních barev, (viz:<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/boryt-barvířský>, 10.4.2008) .

V raně středověké leónské vesnici byli nejdůležitější tito řemeslníci: tkalci, zedníci, nožíři a sedláři. Bohužel nebyli schopní zajišťovat veškerou produkci, což mělo za následek rozvoj obchodu. Největší význam mělo zemědělství a dobytkařství. Po vzniku práva vlastnit půdu *presura / apresio* se začala obdělávat půda, která ležela ladem, nebo využívat jako pastvina pro dobytek. Nejrozšířenější byl chov ovcí, což způsobilo, že se ovce stala platební jednotkou.

Podstatou tehdejší ekonomiky křesťanských zemí bylo především polní hospodářství: pěstování obilí, vinné révy a chov dobytka. Řemesla se dědila z generace na generaci, kromě hamrů a mlýnů, kam se musela najímat pracovní síla.

Pyrenejská oblast byla jakýmsi středníkem mezi muslimskou a astursko – leónskou částí. Vedly přes ni dvě nejdůležitější obchodní cesty ze střední Evropy: Pamplona – Roncesvalles, Barcelona – Pertús. Zde bylo směňováno muslimské zlato za otroky a kožešiny pocházející ze střední Evropy.

Křesťanští králové a hrabata začali používat zlaté a stříbrné mince muslimského typu. Pokud obchodovali se státy střední nebo západní Evropy, přijímali i jejich typ platidla. Také hojně obchodovali i s muslimy.

4.3 Kultura a společnost

Desáté století se vyznačovalo vysokým stupněm v oblasti kultury. Muslimská kultura tvořila základ v raném středověku. Nejdůležitější byla badatelská činnost. Maurové ověřovali a opravovali různé vědecké poznatky a také zdokonalovali techniku vědeckých překladů. Tyto překlady se staly významným obchodním artiklem. Když si chtěl někdo naklonit panovníka nebo vysokého úředníka, bylo dobré je obdarovat různými překlady, např. byzantský císař Konstantin VII. Porfyrogennétos dal Abdurrahmánovi III. Diskoridův kodex *O léčivých látkách*, když s tím chtěl uzavřít přátelskou smlouvu.²⁷

Muslimové byli také zdatní matematici, lékaři, chirurgové, astrologové, botanici, zoologové, vědci a překladatelé. Významnými objevy byl astroláb (bylo jím možno pozorovat oblohu a vypočítávat pozici hvězd), kvadrant (určoval výšku Slunce v momentě jeho průchodu poledníkem – sloužilo k měření zeměpisné šířky), sluneční a vodní hodiny. S těmito vynálezy obchodovali hlavně se střední a východní Evropou.

---

²⁷ Vernet, J., *Arabské Španělsko a evropská vzdělanost*, L. Marek, Brno 2007, s. 103.

Muslimové vynikali ve vědách, a proto byli najímáni křesťanskými králi nejen z poloostrova, ale i ze zbytku celé Evropy, aby předali své znalosti místním učencům. V této době se rozvinul i vzdělávací systém muslimské části poloostrova. Povinná školní docházka sice neexistovala, ale lidé si uvědomovali, že čtení, psaní a počítání je velice důležité, hlavně pro obchod. Žáci se učili nejprve v mešitách podle *Koránu*. Poté se věnovali předmětům, které je bavily nejvíce.

Vysokoškolské vzdělání bylo považováno za jakousi povinnost každého učenice. Výuka byla individuální, žák chodil do „školy“ (v desátém století školy jako takové neexistovaly, vyučovalo se v mešitách) do chvíle, než danou látku zvládl. Jako učitelé vystupovali soudci, ímání, správci a ministři, kteří vyučovali zadarmo. Prázdniny byly v pátek (muslimský posvátný den odpočinku), o Vánocích a v různé svátky, které křesťané a muslimové slavili společně, např. svatý Jan. Každý učenec se řídil Mohamedovou větou: „Naučit se jedinou kapitolu vědění je významnější, než při modlitbě padnout stokrát na zem.“²⁸ Tato věta svědčí o důležitosti vzdělání, která mu byla přikládána v tehdejší Al – Andalusu.

Obrovský význam měly i knihovny. Podle počtu svazků se dala také odvozovat váženost a především majetek jejich vlastníka. Nejbohatší lidé středověké Evropy byli muslimští chalífové, o čemž svědčí také výstavba palácových měst v Al – Andalusu. První vystavěné město se nazývalo Madína az – Zahrá (město květin) a o půl století Madína az – Záhira. Tato města se bohužel nedochovala (jen ruiny Madíny az - Zahrá a jediná nádoba z Madíny az - Záhira), protože byla zničena berberskými a slovanskými nájezdníky.

S výstavbou palácových měst začal chalífa al – Hakam II. V desátém století to byl nejbohatší muž, který vlastnil knihovnu se čtyřiceti tisíci svazky. O kráse tohoto města svědčí popis al – Makkarího:

„V paláci byl postaven také sál, jehož strop byl ze zlata a mramoru velké tloušťky a čistého zabarvení v rozličných odstínech. Stěny sálu byly jako strop. V jeho prostředku byla umístěna perla neporovnatelné krásy, kterou Lev, císař Konstantinopole, daroval Abdurrahmánovi III. Střešní tašky tohoto paláce byly ze zlata a stříbra. Uprostřed sálu stála velká nádrž plná rtuti. Po stranách bylo osm dveří, jež spojovaly oblouky ze slonoviny a ebenu vykládaného zlatem a rozličné druhy drahých kamenů, jimiž byly posázeny sloupy z barevného mramoru a čistého berylu. Slunce pronikalo dveřmi a jeho paprsky ozařovaly strop sálu i jeho stěny a vydávaly světlo, z něhož přecházel zrak. Když chtěl chalífa někoho poděsit, pokynul jednomu ze svých otroků, aby zamíchal rtuť a v sále se objevila zář, jako kdyby šlehal blesk, a všechna srdce zachvátil strach...“²⁹

²⁸ Kaufmann, H., *Maurové a Evropa*, Panorama, Praha 1982, s. 86.

²⁹ Ubieto Arteta, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 82.

Chvalo zpěv svědčí o nesmírném bohatství, kterým španělští chalífové disponovali. Toto bohatství plynulo z obchodu. O Madíně az – Záhira nemáme téměř žádné dochované dokumenty. Je doloženo, že byla vystavěna ve stejném přepychu jako její předchůdkyně. Jako další významnou stavbu si můžeme uvést mešitu v Córdobě.

Důležitý rozvoj proběhl v překladatelství. V tomto století můžeme poprvé mluvit i o Toledské překladatelské škole. Scházeli se zde všichni učenci poloostrova, jak Arabové, tak i Židé a křesťané. Překládala se hlavně vědecká díla do arabštiny (z helénštiny, perštiny, hebrejštiny atd.), v raně středověké Evropě to byl jazyk učených. Díky tomu se „svět učených“ začal pomalu přibližovat křesťanským královstvím.

Bohužel tato království byla teprve na začátku svého rozvoje. V této době nebylo vytvořeno žádné významné dílo. Především se stavěly křesťanské stavby, kostely a kláštery. Až postupem času si křesťané uvědomili, jak důležité jsou pro ně vědy jako matematika, geometrie, astrologie...

V polovině desátého století založil Guifred I. Chlupatý klášter v Rippoli, kde se soustředili učenci, kteří začali překládat významná arabská díla. Mezi prvními začali překládat díla do latiny. Z tohoto centra se později začala rozšiřovat překládaná latinská díla do Evropy a to způsobilo počátek rozkvětu evropské kultury.

Konec desátého století je příznačný pro upevnění moci chalífátu v severní Africe. Abdurrahmán III. vytvořil na marockém území jakýsi protektorát, ze kterého plynulo nejen zboží, ale i pracovní síla, vojáci a otroci. Koncem tohoto století začaly vzpoury v Maghribu a na začátku jedenáctého století zbyla španělskému chalífovi už jen města Ceuta a Melilla³⁰, která náleží Španělsku dodnes.

Dalšími důležitými událostmi bylo v roce 928 n. l. založení státní mincovny (Dár as – sikka) v Córdobě a založení města Almería (dříve arabský název Al – Mária) v roce 955 n. l. jako dalšího centra obchodu. Nejvýznamnější událostí pro Čechy byla cesta obchodníka Ibráhíma ibn Jakúba at – Tartúší do střední Evropy v letech 969 – 970 n. l.. Navštívil i tehdejší země Koruny české a také Prahu a sepsal první zmínky o Praze a o Čechách.

---

³⁰ Španělská autonomní města na pobřeží Maroka, dříve patřila k provincii Málaga, (<http://wikipedie.cz/mellila> 10.4.2008).

5. JEDENÁCTÉ STOLETÍ A VZESTUP KŘESŤANSKÝCH KRÁLOVSTVÍ

5.1 Politická a společenská situace

Jedenácté století bylo ve znamení modernizace a zároveň úpadku. Obyvatelé poloostrova dosáhli vysokého stupně životní úrovně vzhledem k zásadním změnám feudálního a lenního charakteru, které prostupovaly celým evropským kontinentem. Důsledkem byl začátek účasti středověkého Španělska na celosvětovém dění (jak v Evropě, tak v Africe). Modernizace křesťanské části poloostrova a úpadek části muslimské byly začátkem konce vcelku pokojného soužití křesťanů a muslimů.

Chalífa, jako Mohamedův potomek a zástupce Alláha, byl vůdcem v duchovním i světském životě. V tomto století byla však jeho moc omezována a skupina, v jejíž rukou se nacházela moc, byl vrchní komoří (*hádžib*) a velitel (*káid*). Posléze byl chalífa zcela zbaven moci, což mělo za následek vypuknutí vzpour po celém Al – Andalusu. Byly zničeny Madína az – Zahrá a Madína az – Záhira. Také Córdoba byla vypleněna. Tyto vzpoury, často podněcované křesťanskými státy, způsobily rozklad chalífátu na padesát malých království, kterým se říkalo *taifas*. Nejvýznamnější se nacházela v Seville, Badajozu, Toledu, Zaragoze a Valencii. Vládců se nazývali *hádžibové*.

Naopak křesťanská území se začala sjednocovat a upevňovat své postavení na poloostrově. Králům byl také jako muslimským chalífům přisuzován božský původ. Král vládl „z milosti Boží“ (*rex Dei gratia*), nesouviselo s tím nijak zvolení ani zděděný titul. Toto tvrzení vycházelo z *Bible*.

To mělo za následek, že se duchovenstvo přiřadilo k vládnoucí třídě, protože tento titul byl udělován „Svatým stolcem“. První držitel tohoto titulu Sancho I. Veliký se jako první pokusil o sjednocení poloostrova. Podařilo se mu to jen v určitých částech poloostrova a na velmi krátkou dobu. Jako první panovník byl nazýván *rex Ibericus*. Hlavním městem severního křesťanského Španělska a jižní Francie se stala Pamplona. Po rozpadu se oddělila malá království a dvě velice významná království tohoto století, Kastilie a Aragonie. Sancho V. Ramírez, syn Sancha I. Velikého, navázal přátelství s papežem Alexandrem II., a tak vytvořil příznivou půdu pro první křížovou výpravu.

Koncem jedenáctého století se vylodila na poloostrově militantní muslimská skupina Almorávidů. Díky rychlému vpádu opět sjednotili muslimská království, ale pouze na krátkou dobu. Almorávidé byli kočovní saharští Berbeři a především ortodoxní muslimové. Pronásledovali muslimské učence, kteří utíkali do Afriky a Asie, a také pronásledovali všechny křesťany žijící na území Al – Andalusu. Jejich vinou začala upadat bohatá muslimská kultura.

5.1.1 Rozdělení obyvatelstva

V tomto století se obyvatelé Pyrenejského poloostrova definitivně rozdělili na dva velmi odlišné tábory. Každý z nich začal podléhat jinému vlivu. Muslimové se začali „afrikanizovat“ a křesťané „poevropšťovat“.

Abdulláh ibn Jásín, vůdce Almorávidů, prosazoval tvrdou náboženskou reformu, která odmítala smysl pro vzdělání a kulturu, proto se také často dostávali do sporů s vládci *taifas*. Tato království byla typická svou vysokou životní úrovní, která se neslučovala s výkladem islámu Almorávidy. *Taifas* se museli přizpůsobit jejich tvrdé politice, což znamenalo omezit vzdělanost obyvatel jen na vládnoucí vrstvy, přestat s výstavbami paláců a mešit a investovat do rozšíření armády, vyhnat učence, myslitele, různé umělce a přestat obchodovat s křesťanskými státy a Evropou a veškerý obchod nasměrovat na severní Afriku.

Tento obchod byl převážně směnného typu, což uvrhlo muslimy o několik století zpět. Tak vysokou daň museli zaplatit muslimští vládci za svou ochranu před křesťanskými králi, kteří čím dál tím častěji pořádali výbojné výpravy do Al – Andalusu. To způsobilo úpadek muslimské části poloostrova ve všech oblastech života.

Nakonec byli *hádžibové* svrženi a vládnoucí třídou se stalo almorávidské duchovenstvo (*ulamá, ulamas*), které přísně dbalo na dodržování pravidel. Jejich výklad islámu byl primitivní, nesnášenlivý a chladnokrevný (dnešní obraz teroristické skupiny). Byli to zapálení muslimové, kteří prosazovali zánici pro náboženství a jeho udržování jakýmkoliv způsobem. Byli přísní v zásadách vyznávání víry a požadovali maximální zbožnost, a proto se stalo soužití s křesťany zcela nemyslitelné. Mozarabové, kteří žili v Al – Andalusu, byli násilně přinuceni k vystěhování. Měli dvě možnosti, vystěhovat se do Afriky jako utečenci, nebo začít znovuosidlovat severní Španělsko.

V osmém a desátém století byly evropské problémy křesťanské části poloostrova zcela neznámé. Tehdy ještě nebyly navázány kontakty s Římem, tzv. „Svatým stolcem“. Sancho III. Veliký byl prvním panovníkem, který vyslal poselstvo do Říma. Nebylo to pouze kvůli souladu církví, ale také kvůli ochraně před muslimy a budování obchodních stezek. Tyto stezky získaly pro pozdější vývoj Španělska velký význam jak v oblasti hospodářské, tak v oblasti kulturní.

Z Itálie plynulo nejen zboží, ale i učenci, duchovenstvo, kultura a zvyky. Španělští křesťané přejímali také zvyky a pravidla v oblasti světského a duchovního života (dříve se nedodržoval celibát, nedbalo se na hříchy čarodějnictví, cizoložství, sodomie). To se změnilo až po přijetí římské liturgie. Ta zásadně změnila podobu církve: hlídala se mravnost duchovních, začaly se platit desátky, upřesnily formy a podmínky vstupu do řehole...

Duchovenstvo se stalo vládnoucí jednotkou křesťanských království poloostrova. Duchovní drželi v rukou moc nad králi tím, že vlastnili většinu půdy, ze které jim plynuly peníze. Hospodářství se tudíž začalo vyvíjet hlavně kolem klášterů, které se staly i centrem obchodu. Koncem jedenáctého století byl španělský episkopát nucen přijmout *clunyskou řeholi*, jejíž přijetí mělo především hospodářský podtext. Tato řehole byla hospodářsky nezávislá na diecézním biskupovi a podléhala pouze „Svatému stolci“. Znamenalo to, že opati přestali platit místním biskupům, kteří tak přišli nejen o velkou část peněz, ale i pastorační výhody.

5.2 Hospodářský vývoj

5.2.1 Vývoj křesťanské městské ekonomiky

V jedenáctém století začala křesťanská města ztrácet svůj feudální řád a začala se přeměňovat na města se silnou ekonomickou základnou. Byly vydány první právní předpisy, které se nazývaly *fueros*. Znamenalo to, že se snažily typově přiblížit ekonomiku arabské části poloostrova k ekonomice křesťanské části. První ekonomická seskupení se začala vytvářet kolem biskupských sídel, kolem klášterů nebo u přechodů přes řeky, např. Burgos, Logroño a Santo Domingo de la Calzada.

Znakem jedenáctého století celé Evropy byl demografický růst. Vzhledem k nízkému počtu válek se začaly více rodit děti. Také se významně rozvinulo lékařství, které mnohonásobně snížilo úmrtnost kojenců i dospělých obyvatel. V důsledku těchto skutečností se tehdy počet obyvatel téměř zdvojnásobil.

Lidé začali osidlovat místa, kde by se dalo relativně uživit. Zamířili tudíž do neobydlených oblastí křesťanského Španělska. Také Alfons IV. vyjádřil přání, aby se začaly osidlovat dosud neobydlené části křesťanského Španělska. Sezval lidi z různých končin Evropy (Němce, Bretaňce, Angličany, Normany, Provensálce atd.) a různých povolání (kováře, obuvníky, tesaře, krejčí, kožešníky...). Král vydal listinu, která upravovala podmínky usazení nových obyvatel a upravovala jejich postavení v souladu s právním řádem. Důležitým faktem je, že se lidé nejdříve usazovali především kolem klášterů a biskupství. Zde si uvedeme několik příkladů nařízení, která dokazují, že veškerou moc drželo ve městech duchovenstvo:

1. *„Osadníci nesměli vlastnit pole, vinici, sad, mlat nebo mlýn na pozemku kláštera, leda by jim je propůjčil opat.“*
2. *„Na území města směli mít vlastní dům jen pod podmínkou, že budou ročně na svátek Všech svatých platit opatovi jeden solid na znamení poslušnosti.“*
3. *„Všichni mohli péci svůj chleba v klášterní peci, a pokud ho pekli jinde, museli opatovi platit na Velikonoce jeden solid jako roční poplatek.“³¹*

Později začala vznikat královská města, která se řídila podle odlišných listin. Byla to nová venkovská osídlení, která spadala pouze pod pravomoc krále a která pak začala platit ve většině měst. Jako příklad si můžeme uvést:

1. *„Každý nechť postaví a uzavře své obydlí, jak nejlépe dovede.“*
2. *„Dobytek sousedů se bude moci pást až tam, kam dojde a odkud se vrátí za jeden den, jakýmkoli směrem. Za stejných podmínek budou sousedé také moci sekat dříví.“*
3. *„Obyvatelé nemohou darovat ani prodávat své nemovitosti církvi ani nižší šlechtě (infanzones).“³²*

Tato nařízení se snažila vyrovnávat moc i bohatství mezi králem a duchovenstvem.

---

³¹ Ubieto Arteta, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 101 – 102.

³² *Ibid.*, s. 102 – 103.

Města se dále rozdělovala na *castros*, *burgos*, *villas* a *civitates*. *Castros* bylo opevněné město, kde žili původní obyvatelé. *Burgos* byla opevněná osada, kde žili noví obyvatelé, kteří přišli po udělení královských povolení. Žili zde většinou obchodníci. *Villas* byly nové osady bez hradeb. *Civitates* byla města na římských základech, která zachovávala původní půdorys.

Panovníci začínali postupně vidět výhody obchodu, a proto poskytovali obchodníkům ochranu a také určité úlevy a svobody. Díky tomu se rozvinul obchod do takových rozměrů, že se začaly psát první celní sazebníky. Španělsko začalo přitahovat obchodníky a řemeslníky ze všech částí středověké Evropy. Do měst začali přicházet i Židé, kteří dříve obývali muslimskou část Španělska.

V jedenáctém století se tvorba majetku začala rozdělovat na dva způsoby. První způsob preferovala aristokracie a duchovenstvo. Jejich zdrojem bylo obdělávání půdy a chov dobytka, a proto se snažili vlastnit veškerou půdu, aby ji mohli pronajímat. Z pronájmu půdy jim plynuly nejen peníze, ale i různé suroviny: potraviny (maso, zelenina, mléko, atd.), kůže, oblečení... Druhý způsob upřednostňovali měšťané, pro které se stal hlavním zdrojem bohatství obchod. Koncem tohoto století se však tyto způsoby začaly vzájemně vylučovat. Kněží začali hlásat, že jakýkoliv obchod je nemorální a nepoctivý. Na druhou stranu měšťané začali podporovat rolníky ke vzpouře proti panovníkům, šlechticům a duchovním hodnostářům. Král byl nestranný, pouze v určitých případech nadržoval té straně, která byla pro něj výhodnější.

Jedenácté století je stoletím rozvoje obchodu po celé středověké Evropě. Jako nejdůležitější centra obchodu můžeme jmenovat Apeninský poloostrov, Flandry, křesťanské Španělsko. Španělské hospodářství začalo ztrácet feudální a lenní charakter. Rozvíjela se řemesla, obchod a chov dobytka a zemědělství ustupovalo do pozadí. Vývoj postupoval od pyrenejské části až po astursko – leónskou.

5.2.2 Vazalské dávky

Zbohatnutí křesťanských království nebylo náhodné. Obrovský vliv na tento jev měly vazalské dávky. Jejich zavedení se datuje od Almanzorovy smrti v roce 1002 n. l.. Jak bylo uvedeno, po jeho smrti se rozpadl chalífát na malé muslimské státy zvané *taifas*. Tato království měla vysokou životní úroveň, ale bohužel neměla dobrou vojenskou základnu. Tuto skutečnost si brzy uvědomili i křesťanští panovníci a začali od muslimských *hádžibů* vybírat vazalské dávky výměnou za mír a ochranu před jinými *taifas*, křesťanskými královstvími nebo různými kmeny.

Křesťanští vládci zavedli jistý systém vazalských dávek (*parias*). Platilo se kovovými penězi nebo různými cennostmi, které se odváděly měsíčně nebo ročně. Plátcí těchto dávek se říkalo vazal. Vazal mohl platit jednomu nebo více panovníkům a hrabatům („zaragozský vládce al – MuktaDir platil tisíc zlatých mincí měsíčně pamplonskému králi Sanchovi IV. z Peňalénu a další dávku, jejíž výše je neznámá, urgellskému hraběti“).³³

To způsobovalo, že se bohatství drželo jen několika málo lidí. Muslimské mince se především nacházely v rukou tří křesťanských králů (pamplonského, aragonského a kastilského) a dvou hrabat (barcelonského a urgellského), kteří ovládali křesťanské území poloostrova. Část ze všech dávek dostával vždy pamplonský král. Podle dobových kronik dostával ročně přibližně dvacet kilogramů zlata.³⁴

Křesťanští velmoži měli moc nad půdou i společností. Určovali tok spotřebního zboží. Nejprve bylo možno skupovat pouze půdu k obdělávání (ne k pronájmu někomu jinému, to mohli pouze králové a šlechta), vinice, obilná pole, pole lnu, olivový háj, dobytek (ovce, voly a vepře) a koně. Luxusní zboží (vyráběné ze zlata, stříbra, slonoviny nebo drahé látky) nebylo předmětem obchodu, protože se používalo jako platidlo. Platili s ním hlavně panovníci muslimských království, když neměli jak splatit vazalské dávky.

Peníze a drahé zboží od muslimských vládců rozdělovali křesťanští králové mezi šlechtu a duchovenstvo. Ti posléze skupovali půdu od starousedlíků a následně jim ji pronajímali. Tak panovníci nechali zbohatnout obě skupiny, což mělo za následek, že majetek šlechticů a duchovních začal přerůstat ten královský. Ti se posléze začali bouřit proti králi a také začali bojovat mezi sebou. S majetkem souviselo především držení moci. Největší moc měli křesťanští hodnostáři, protože se osady tvořily hlavně okolo klášterů, kostelů nebo biskupství. Duchovní také získávali peníze od „poslušných oveček“, které platily ve zlatě a dávaly všanc svůj majetek za příslib spasení duše a dostání se po smrti do nebe.

Bývalí majitelé se snažili získat svou půdu zpět a osvobodit se. Museli za půdu platit, odvádět část plodin a ještě navíc obdělávat šlechtická nebo biskupská pole. V souvislosti s tímto faktem začala vznikat první sociální hnutí. Dalším důsledkem bylo masivní přistěhovalectví rolníků do měst, kterým začalo zvyšování hospodářské moci měst. Někteří lidé se stěhovali do pohraničí, kde se mohli svobodně usazovat.

---

³³ Ubieto Arteta, A. a kol, *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 99.

³⁴ *Ibidem*.

Muslimští panovníci měnili obsah zlata skoro při každé splátce. Sice museli pravidelně platit určité množství, ale nebyla stanovena jakost a váha. Do té doby měly mince devadesát procent z celkové ryzosti zlata, po zavedení dávek však jejich hodnota značně klesla.

Někteří křesťanští panovníci a hrabata používali napodobeniny muslimských mincí (mince měly stejnou váhu, ryzost i použití stejného písma, arabského). Jiní razili své vlastní mince, ale používali stejnou muslimskou váhu a ryzost mincí. Pokud Arabové změnili dané veličiny, křesťanští panovníci je hned následovali. Tento systém se udržel až do roku 1128 n.l., poté změnili Almorávidé celou peněžní soustavu.

První panovníci a hrabata, kteří začali vybírat vazalské dávky, byli pamplonský král Sancho III. Veliký (1004 – 1035) a Ramón Berenguer I. zvaný Starý (1035 – 1076). Postupem času vlastnili křesťané tolik zlata, že se začalo cenit velmi nízko k hodnotě stříbra. Až ve dvanáctém století začala cena zlata opět stoupat. Nejdůležitější vliv měl na to konec vybírání vazalských dávek.

Hospodářství jedenáctého století bylo začátkem křesťanského mincovnictví na Pyrenejském poloostrově. Pío Beltrán, učenec a mnich, popsal „*Kastilský měnový systém*“ v polovině jedenáctého století, který byl jistě stejný jako ostatní systémy na poloostrově. Španělské názvy značí jména tehdejších mincí a číslice značí počet mincí, které daná mince obsahovala.

	sueldo	argento	semis	quartan	harroba
sueldo	1	8	16	32	96
argento		1	2	4	12
semis			1	2	6
quarta				1	3
harroba					1

35

³⁵ Ibid., s. 100.

5.3 Kultura a společnost

Díky neustálému bohatnutí křesťanských království se na jejich území rozvinula kultura. Nestavěly se však jen hrady, ale i křesťanské budovy, nemocnice, útulky pro chudé, vojenské stavby atd. Jestliže se dříve stavělo v jednoduchém a chudém stylu, v jedenáctém století měl dominantní postavení románský sloh, který byl na tehdejší dobu dosti pokrokový, protože byl monumentální a začínalo se v něm užívat první zdobení staveb.

Jedenácté století bylo význačné především výstavbou hradů, tvrzí a pevností, které tvořily jakousi hranici mezi muslimským a křesťanským Španělskem. Byly vystavěny tak, aby měly mezi sebou určité vzdálenosti, na které bylo možno dohlédnout a podávat různé zprávy a signály. Jejich hlavním významem byla obrana země. Koncem století se však staly i základnou pro znovudobývání „ztraceného“ Španělska.

Románské umění vzkvétalo do té doby, než se na poloostrově vylodili Almorávidé. Ti znovu dobyli ztracená muslimská území a sjednotili Al – Andalus. Poté se přestaly vybírat vazalské dávky a křesťanské hospodářství začalo upadat, s ním i výstavba románských staveb. Naštěstí se křesťanské Španělsko stačilo za dobu výběru dávek zcela rozvinout a i po ukončení jejich výběru byla tato část Pyrenejského poloostrova ekonomicky vyspělejší než muslimské území.

Alfonso VI., král Kastilie a Leónu, byl významnou osobou jedenáctého století. Zasloužil se o znovudobytí Toleda, které mělo obrovský strategický význam. Byl to zásadní bod obranné linie na Taju. Jeho dobytí značilo zcela jasný počátek konce muslimské říše. Velký význam mělo i hospodářství. Toledo patřilo mezi nejvýznamnější a nejbohatší *taifas*. Byla zde plně rozvinutá infrastruktura a obchod vzkvétal. Toledo bylo také přezdíváno jako město tří kultur. Setkávala se zde kultura muslimská, židovská a křesťanská. Alfonso VI. hlásal tolerantnost mezi náboženskými skupinami (jako příklad můžeme uvést společné soužití Alfonsa VI. a muslimského panovníka al – Mamuna v Toledu) a učil ji i své potomky.

Tolerantní přístup panovníků zajistil městu speciální postavení ve středověké Evropě po dvě století a Toledo mohlo klidně vzkvétat a rozvíjet se jak na ekonomické, tak i na kulturní úrovni. Díky jeho obyvatelům mohla Evropa navázat na antické a muslimské vědění. Začaly se zde vyvíjet proslulé toledské překladatelské školy. Po příchodu Almorávidů na poloostrov a jejich tvrdé politice se zde začali koncentrovat učenci z celého Al – Andalusu. Příznivé prostředí mělo za následek, že se z Toleda začal šířit humanismus, který byl v době renesance velice důležitý pro celou Evropu.

Toledo nebylo jen město učenců, nacházeli se zde významní řemeslníci, kteří byli nejobratnější ve zpracování oceli, ve zlatnictví a v hrnčířství. Díky jejich obratnosti měly výrobky z Toleda nejvyšší známku jakosti.

5.4 Počátek reconquisty

Jedenácté století bylo stoletím *reconquisty*. Panovníci křesťanských království začali znovudobývat ztracená území ovládaná muslimskými vládci. Prvopočátky *reconquisty* bychom mohli hledat již v desátém století. Bohužel tyto pokusy byly marné. Až na začátku jedenáctého století se můžeme poprvé dočíst o skutečném znovudobývání, kdy García Sánchez III. z Nájery obsadil město Calahorru. Nebyl to jen pamplonský král, který pořádal bojovné výboje do muslimské části poloostrova, ale také navarrští, katalánští a portugalští panovníci (v Aragonsku, Kastilii a Leónu se zatím snahy o znovudobývání neobjevily).

Tyto výboje byly však brzy zastaveny po vylovení Almorávidů. Po získání ztracených muslimských měst to byli právě aragonští rytířové, kteří začali bojovat s Almorávidy a získávat tak zpět ztracená města a území. Pozvali si na pomoc i křižáky ze „Svaté říše“, kteří přišli bojovat ve jménu křesťanství, a tak pomoci svým španělským souvrěcům. Tento krok měl za následek postupné dobytí muslimských *taifas* a zároveň počátek sjednocení poloostrova.

Hlavní postavou tohoto století byl také Rodrigo Díaz de Vivar známý jako El Cid (z arabského *sajjid*, znamená pán). Tento španělský rytíř byl ve službách kastilského panovníka. I když k sobě chovali značné nepřátelství, Cid neučinil nic k ohrožení Kastilie, a zároveň pracoval pro muslimy. Byl to svobodný člověk, šlechtic, který po dobytí Valencie, zachovával práva křesťanů i muslimů. Byl proto ceněn na obou stranách. Stal se protagonistou různých básní a eposů, mezi nejznámější patří: *Cantar de Mio Cid*, *Carmen Campidoctoris*.

Jedenácté století nastartovalo rozvoj obchodu v křesťanských královstvích. Lidé bohatli, což je začalo přibližovat ke šlechtě. Tento fakt způsobil, že si bohatí měšťané chtěli vynutit stejná práva jako urození, a proto se stal začátek dvanáctého století i začátkem vzpour, které měly sociální podtext. Díky nim se uvolnily určité body z *fueros* a lidé tak mohli svobodně obchodovat a bohatnout, čím zvyšovali svou životní úroveň a rozvíjeli infrastrukturu.

Závěr

V osmém až jedenáctém století převládal vliv muslimů, což bylo hlavním rysem, který ovlivňoval všechny aspekty života na Pyrenejském poloostrově v dané době.

Muslimské vylovení v osmém století bylo počátkem přerodu společnosti a kultury. Maurové přinesli na poloostrov novou kulturu, zvyky a náboženství. Také došlo k pokroku v oblasti hospodářské. Mezi nejvýznamnější patří opětovné používání mincí (prvními uživateli byli Římané) jako platidla. Také se poprvé hovoří o pronajímání půdy. Muslimové zabrali veškerou půdu a pronajímali ji původním obyvatelům, kteří museli odvádět daně a část úrody. Následkem bylo plynutí bohatství do panovnickovy pokladny.

Deváté století ve Španělsku bylo ve znamení rozkvětu, docházelo ke znovuosidlování různých částí poloostrova a k zakládání nových měst, která se stávala centry obchodu a infrastruktury. Obyvatelé se začali v tomto období přiklánět k islámu a společnost se tudíž začala podobat společnosti orientální se všemi jejími tradicemi a zvyky. Dochází také k rozvoji věd: lékařství, astronomie, filosofie a dalších.

V desátém století lze za významný považovat obchod s otroky, kteří byli směňováni za zlato a stříbro. Tato skutečnost ovlivňovala první výrobu mincí na křesťanském území Pyrenejského poloostrova. Významným rozvojem prošla i řemeslná výroba v muslimské části poloostrova. Muslimové kladli důraz na řádné vzdělání obchodníků. Z desátého století se dochovaly významné arabské překlady, které se staly velmi ceněným obchodním artiklem.

Ke změně dochází v jedenáctém století, kdy se začíná rozpadat muslimská říše na jednotlivé *taifas*. Křesťanská část poloostrova je na hospodářském vzestupu, k němuž napomohly následující kroky, např. zavedení vazalských dávek, *fueros* (soubor občanských a obchodních norem), první ražení mincí, intenzivní stěhování do měst, rozvoj obchodu, rozvoj řemesel a infrastruktury měst atd.

Práce zachytila období čtyř století španělské historie, ve kterém sehrály významnou roli příchod a přítomnost muslimů. Byly položeny základy pro novou éru Španělského království, které ovlivnily konec jedenáctého století a s ním související počátek *reconquisty*. Tu završili v patnáctém století „Katoličtí králové“, kteří dobyli celý poloostrov. Ti také vyslali Kryštofa Kolumba hledat novou zámořskou cestu do Indie. Kolumbus nakonec objevil zcela nový kontinent a Španělské království se stalo středověkým impériem.

Resumen

Desde el siglo VIII hasta el siglo XI en la Península Ibérica predominaba la influencia de los musulmanes, formado así uno de los rasgos principales actuantes en todos los aspectos de la vida en aquel entonces.

El punto inicial de la transformación cultural y social de la sociedad ibérica lo formó el desembarco de los musulmanes en el siglo VIII. Los moros introdujeron una nueva cultura, sus costumbres y religión en estos territorios peninsulares y desarrollaron el campo económico intensamente. A los aportes más importantes pertenece la reutilización de las monedas como medio de pago (los romanos fueron los primeros en este uso). Además, debido a la presencia de los moros en la Península Ibérica se habla por primera vez sobre el arrendamiento de la tierra. Los musulmanes que poseían toda la tierra la alquilaron a los habitantes rurales, y éstos les pagaron impuestos y entregaron una parte de la cosecha, acumulando de tal manera la riqueza de la cámara del rey.

El siglo XIX en España fue una época de florecimiento: varias partes de la Península fueron repobladas y nuevas ciudades fueron convertidas en centros comerciales e infraestructurales. Los habitantes empezaron a inclinarse al islam y la sociedad contemporánea se acercó al modelo de la sociedad oriental, a sus tradiciones y costumbres. También se desarrollaron varias ciencias, p.ej. la medicina, astronomía, filosofía.

Según nuestra opinión el rasgo predominante del siglo X se basa en el tráfico de esclavos que fueron cambiados con oro y plata. Esta realidad influyó en la primera producción de las monedas en el territorio cristiano en la Península Ibérica. El desarrollo importante es patente en la esfera artesanal de la parte regional musulmana de la Península también. Los musulmanes dieron importancia a la educación de los comerciantes. Hasta la actualidad se conservan unas traducciones importantes del árabe al español que en aquella época se convirtieron en uno de los géneros muy valuadaos

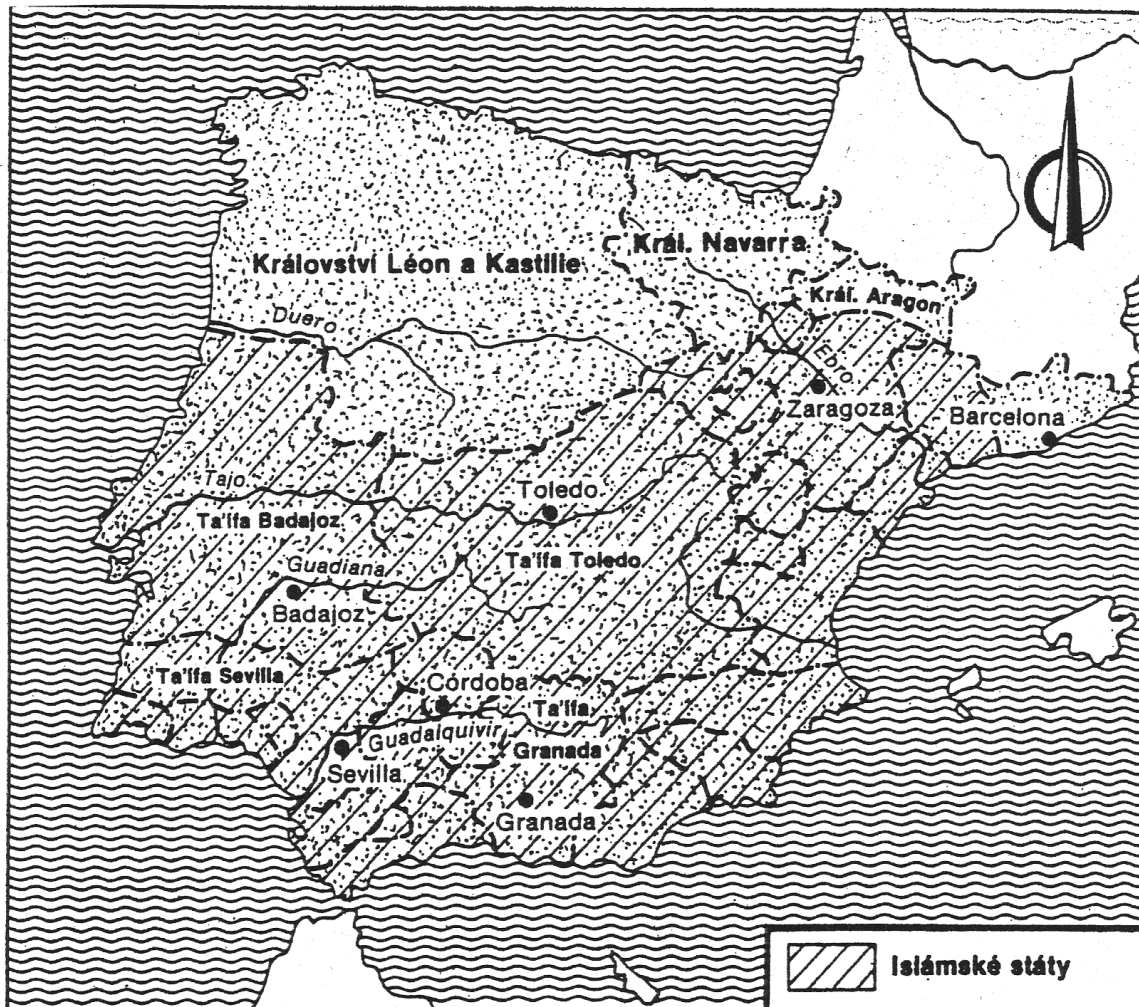
El cambio radical aparece en siglo XI en el que empieza a desintegrarse el Imperio Musulmán en las taifas. El territorio cristiano crece desde la perspectiva económica gracias a algunos pasos evolutivos que incluyen p.ej. la puesta en práctica de los tributos de feudo, los fueros (código de reglas ciudadanas y comerciales), la primera monetización, el traslado intensivo a las ciudades, el desarrollo del comercio, artesanía e infraestructura de las ciudades.

El presente trabajo abarca cuatro siglos de la historia española en los que un papel importante desempeñaron la llegada y la presencia de los musulmanes en la Península Ibérica. En este momento histórico fueron echadas las bases de la nueva era del Reino de España que influyeron en los finales del siglo XI y los inicios de la reconquista. Ésta fue puesta a punto en el siglo XV por los Reyes Católicos que reconquistaron toda la Península Ibérica y delegaron a Cristóbal Colón buscar una nueva vía de acceso a las Indias. Colón descubrió un nuevo continente y el Reino de España se transformó así en uno de los imperios medievales.

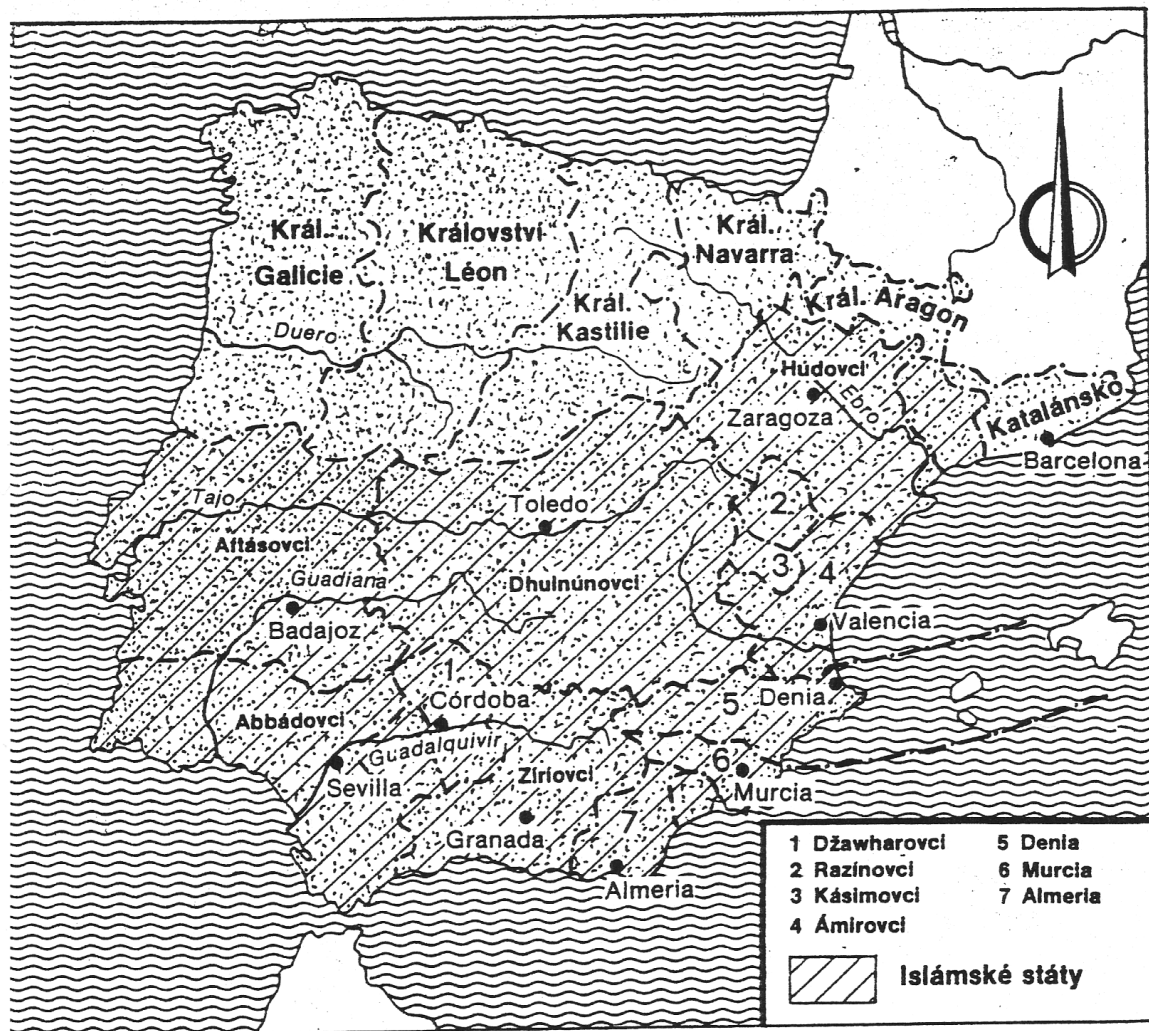
Přílohy

Iberský poloostrov v polovině jedenáctého století.....	41
Iberský poloostrov po smrti Ferdinanda I. (1065 n. l.).....	42
Iberský poloostrov v roce 1086 n. l. po dobytí Toleda.....	43
Iberský poloostrov v osmém století.....	44
Iberský poloostrov od osmého do patnáctého století.....	45

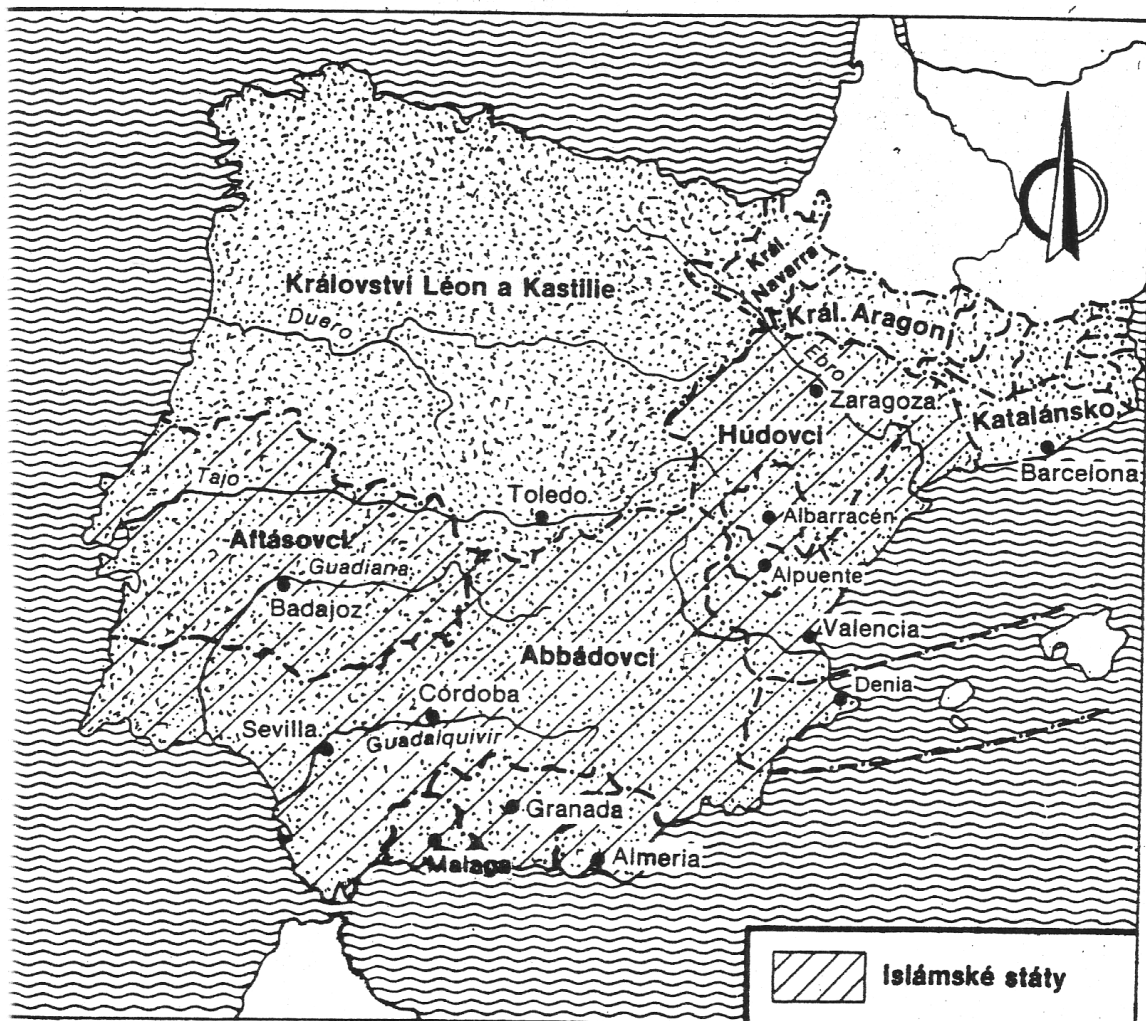
Iberský poloostrov v polovině 11. století

³⁶ Kaufmann, H., *Maurové a Evropa*, Panorama, Praha 1982, s. 76.

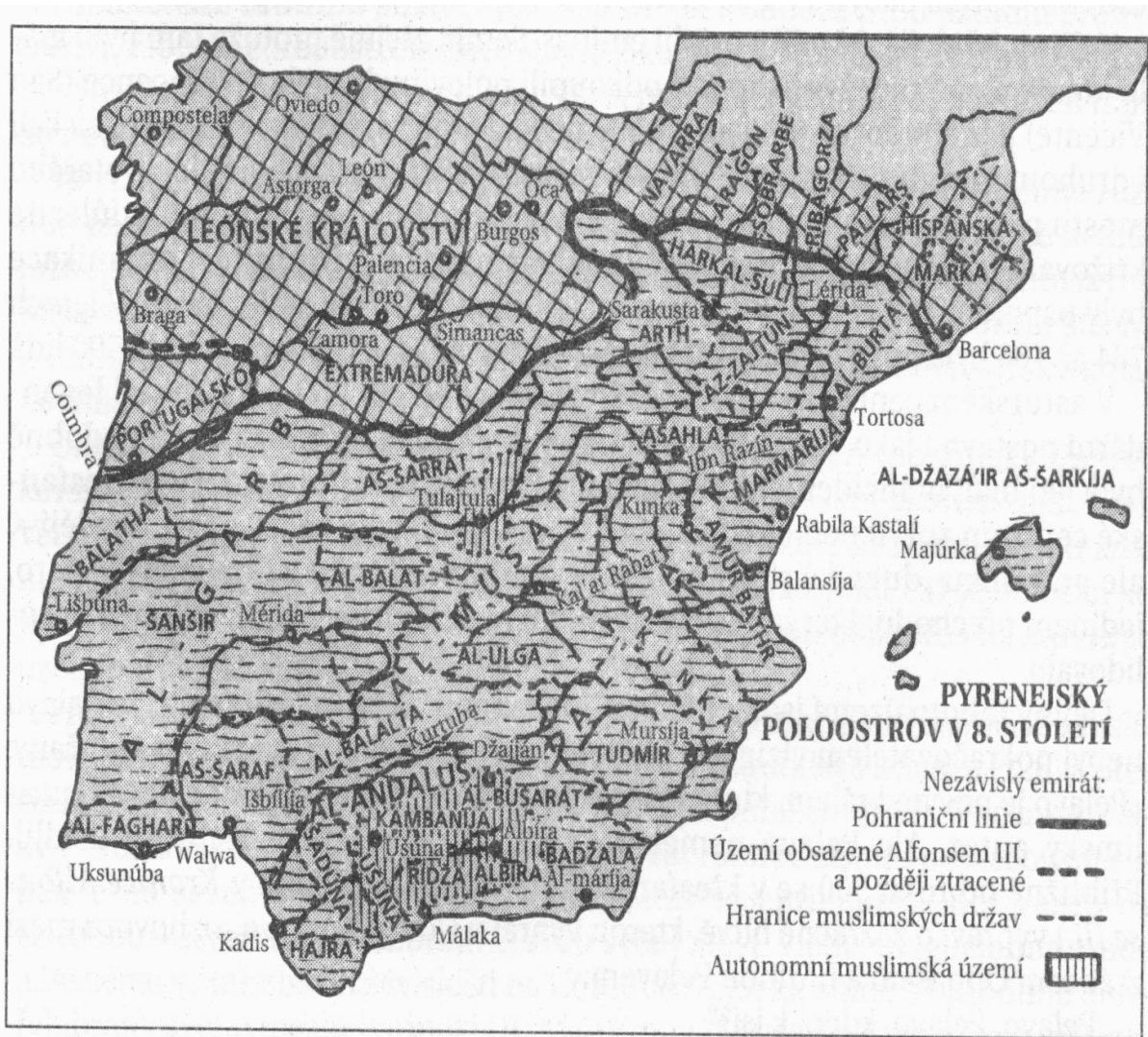
Iberský poloostrov po smrti Ferdinanda I. (1065)

³⁷ Ibid., s. 77.

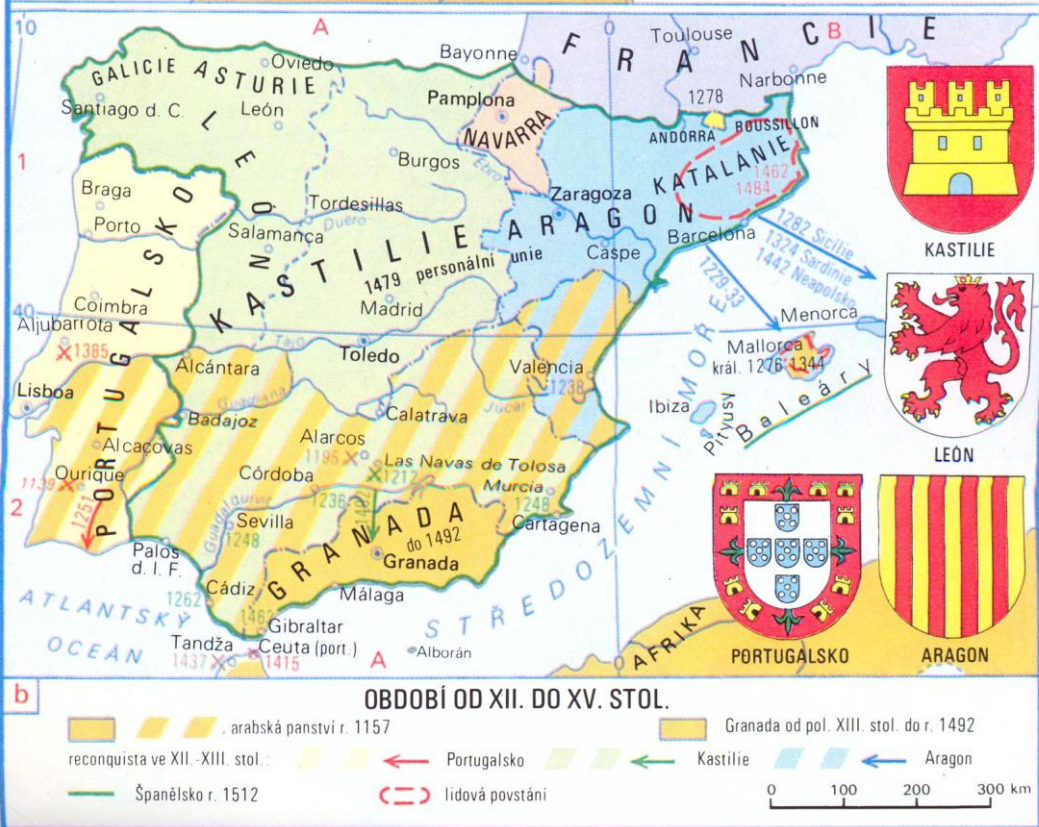
Iberský poloostrov v roce 1086 po dobytí Toleda

³⁸ Ibid., s. 79.

39

³⁹ Ubieto Arteta, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995, s. 85.

⁴⁰ Mgr. Ing. Marek Parkman, Muzeum Prachatic, parkman@prachatickémuzeum.cz

Seznam použité literatury a webových stránek

Literatura:

SESMA MUÑOZ, J. Á., El comercio en la Edad Media. Reflexiones para abrir una Semana de Estudios, In: IGLESIA DUARTE, J. I. de, *El comercio en la Edad Media*, Instituto Estudios Riojanos, Logroño 2006, s. 15-38.

ČERNÝ, J., MOHAPLOVÁ, A., CHALUPA, J., *España, geografía, historia, arte*, Univerzita Palackého, Olomouc 2000.

GONZÁLES, A. y MATES BARCO, J. M., *Historia económica de España*, Editorial Ariel, Barcelona 2006.

CHALUPA, J., *Španělsko*, Libri, Praha 2005.

KAŠPAR, O., *Španělsko*, Encyklopedický přehled, Univerzita Pardubice, Pardubice 1995.

KAUFMANN, H., *Maurové a Evropa*, Panorama, Praha 1982.

POLIŠENSKÝ, J., BARTEČEK, I., *Dějiny Iberského poloostrova (do přelomu 19. a 20. století)*, Univerzita Palackého, Olomouc 2002.

POLIŠENSKÝ, J., *Historia y cultura de España y América Latina*, Univerzita Karlova, Praha 1978.

REYES AGUADO, M. a kol., *Španělsko (pobřeží Středozemního moře, jižní Španělsko, Baleáry)*, Nelles guide, Agentura PRAGA, Praha 2000.

SKÁLA, Z., *Španělsko*, Svoboda, Praha 1983.

ŠTĚPÁNEK, P., *Španělsko*, Libri, Praha 1983.

TAUER, E., *Svět islámu*, Olympia, Praha 1994

UBIETO ARTETA, A. a kol., *Ciclos económicos en la Edad Media*, Anubar Ediciones, Valencia 1969.

UBIETO ARTETA, A. a kol., *Dějiny Španělska*, Lidové noviny, Praha 1995.

VERNET, J., *Arabské Španělsko a evropská vzdělanost*, L.Marek, Brno 2007.

VV.AA. (AYALA MARTÍNEZ, C., de CANTERA MONTENEGRO, E., CARNEDO del POZO, B. y LALIENA CERBERA, C.), *Historia de España. Economía y sociedad en la España*, Editorial Istmo, Madrid 2004.

VV.AA., *Comunidad de Madrid*, Grupo Ibergráficas, Madrid 2003.

Webové stránky:

www.hispanismo.org (13.4.2008)

www.rincondelvago.es/espanolmedieval (13.4.2008)

www.wikipedie.cz/dějinyšpanělska (13.4.2008)

www.encyklopedie.seznam.cz (13.4.2008)

www.vam.no9.cz/škola/upraveny.rtf (13.4.2008)

Konzultant:

Mgr. Ing. Marek Parkman, Muzeum Prachatic, parkman@prachatickemuzeum.cz